

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Romana Kysilková

Specifika sociální práce s mladými lidmi bez domova

Specifics of Social Work with Homeless Youth

Praha 2010

Vedoucí práce: PhDr. Olga Havránková

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze 27.7.2010 Romana Kysilková

Anotace

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat problematiku mladých lidí bez domova a sociální práci s nimi, která se odehrává v Nízkoprahovém denním centru Naděje o.s pro klienty od 18 do 26 let. V teoretické části práce jsem shrnula poznatky, které jsou dostupné o bezdomovectví v odborné literatuře a vlastní poznatky, které jsem získala v přímé práci s touto cílovou skupinou. Uvedla jsem definice pojmů, které se v problematice bezdomovectví užívají, popsala možné příčiny a různé formy bezdomovectví a sociální služby, které jsou této cílové skupině k dispozici. Zaměřila jsem se na odlišnosti mladých klientů bez domova od klientů starších a specifika práce s nimi, také pomocí popisu vývojových období adolescence a mladé dospělosti, do kterých se svým věkem klienti Nízkoprahového denního centra pro mladé dospělé do 26 let řadí. Jako praktickou část své práce popisuji fungování sociálních služeb určených pro tuto cílovou skupinu a uvádím dvě kazuistiky klientů Nízkoprahového denního centra Naděje.

Annotation

The Specifics of Social Work with the Homeless Youth is dedicated to the description of the problem of the homeless youth and the social work among them in the day centre Naděje for the homeless between the age of 18 and 26. The available knowledge of the accessible literature and my own experience are analysed in the thesis. The thesis defines the terminology used in this area of study. It also mentions the different forms and assumed causes of homelessness. Another part of it is a list of available social services for the homeless people. The thesis focuses especially on the differences between the young and the older homeless and on the specifics of social work among the young ones. To describe those, the method of the developmental psychology is used, as it mentions the periods of adolescence and early childhood. Those are the phases the clients of the day centre belong to. The practical part of the thesis contains description of social services for the homeless youth and two case reports of the clients of the day centre.

Klíčová slova: bezdomovectví, sociální práce, mladí lidé bez domova, adolescence, mladá dospělost, sociální služby

Key words: homelessness, social work, homeless youth, adolescence, early adulthood, social services

Úvod	5
I. Teoretická část	
1. Problematika bezdomovectví	7
1.1. Definice pojmů	7
1.2. Charakteristiky bezdomovectví	8
1.3. Příčiny bezdomovectví	11
1.4. Legislativní rámec sociální práce s lidmi bez domova	13
1.5. Praxe sociální práce s lidmi bez domova	15
2. Mladí lidé bez domova od 18 do 26 let	20
2.1. Období od 18 do 26 let z pohledu vývojové psychologie	21
2.1.1. Adolescence	21
2.1.2. Mladá dospělost	23
2.1.3. Nedostatečné uspokojování potřeb a neadekvátní plnění vývojových úkolů mladých lidí bez domova	24
2.2. Prostředí, ze kterého mladí lidé bez domova přichází	25
2.2.1. Dysfunkční původní rodina	25
2.2.2. Ústavní výchova	26
2.2.3. Vazba, výkon trestu	28
2.2.4. Jiné prostředí	29
2.3. Nejčastější problémy, které mladí lidé bez domova v Nízkoprahovém denním centru řeší	30
2.4. Specifika praxe sociální práce s mladými lidmi bez domova	38
II. Praktická část	
3. Nízkoprahové denní centrum pro mladé dospělé do 26 let Naděje o.s.	41
3.1. Historie sociální práce v Naději o.s.	41
3.2. Integrovaný program Naděje o.s.	42
3.2.1. Terénní sociální práce	42
3.2.2. Noclehárny a azylové domy	43
3.2.3. Nízkoprahová denní centra	44
4. Kazuistiky	47
Závěr	50
Seznam použité literatury	52
Přílohy	55

Úvod

Téma specifika sociální práce s mladými lidmi bez domova jsem zvolila z toho důvodu, že už skoro rok vykonávám odbornou praxi v pražském Nízkoprahovém denním centru Naděje o.s. pro mladé dospělé do 26 let a zároveň i mezi terénními sociálními pracovníky Naděje. V rámci této praxe jsem získala mnoho nových informací a také cenných zkušeností v oblasti práce s lidmi bez domova, které můžu nyní ve své bakalářské práci zúročit.

Mým záměrem je v této bakalářské práci popsat sociální práci s cílovou skupinou mladých lidí bez domova, jak je vykonávána sociálními pracovníky pobočky Naděje v Praze, shrnout dostupné poznatky o této problematice a pokusit se také o určité sumarizování toho, v čem jsou klienti od 18 do 26 let věku jiní, než starší klienti denních center a proč je tedy dobré, aby se sociální práce s nimi odehrávala odděleně a odlišně. Mou snahou je také upozornit na to, že v preventivní práci s mladými lidmi, kteří opouštějí ústavní zařízení je stále ještě hodně co dohánět. Že zde neexistuje žádná jednotná koncepce v preventivní práci se skupinou mladých lidí, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením a bezdomovectvím.

Při psaní této práce čerpám z dostupné odborné literatury, které na toto téma není mnoho. Existují dvě ucelené publikace výhradně o problematice bezdomovectví, první je od manželů Hradeckých z roku 1996 a druhá od Průdkové a Novotného z roku 2008. Na internetu jsou dostupné některé výzkumy jednotlivých aspektů bezdomovectví prováděné v rámci organizace FEANTSA (Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci) a projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR. Tyto výzkumy jsou často prací kolektivu kolem Ilji Hradeckého. Velmi výstižně a obsažně, i když pouze na několika stranách, také toto téma zpracovala Marie Vágnerová v přepracovaném vydání Psychopatologie pro pomáhající profese. Vedle informací z literatury využívám také poznatky pracovníků středisek Naděje pro lidi bez domova a svých vlastních, které jsem získala v průběhu výkonu své odborné praxe.

V teoretické části své práce uvádím informace o problematice bezdomovectví jako celku, které jsou důležité k pochopení její specifické části – bezdomovectví mladých. Definuji termíny užívané v této oblasti, uvádím možné příčiny bezdomovectví a popisuji legislativní rámec práce s lidmi bez domova, dostupné služby pro tuto cílovou skupinu a to, jak vypadá sociální práce s lidmi bez domova v praxi. V další části popisuji vývojová období, do kterých je možno zařadit klienty, kteří patří do skupiny mladých lidí ve věku od 18 do 26 let, a jejich

potřeby a vývojové úkoly. Vycházím přitom z poznatků vývojové psychologie. Poté se zabývám odlišnostmi v praxi sociální práce s mladými. Popisuji problémy, se kterými nejčastěji přichází do střediska, jakou pomoc od sociálních pracovníků vyžadují a jaké jsou zvláštnosti jejich způsobu života. V praktické části bakalářské práce se zaměřuji konkrétně na to, jakým způsobem a v jakých formách se vykonává sociální práce s mladými lidmi bez domova v občanském sdružení Naděje. Popisuji fungování pražských poboček Naděje, jejich vznik a integrační program, na kterém pracují. Na úplném konci uvádím dvě kazuistiky klientů, se kterými jsem měla v rámci své praxe možnost pracovat. Myslím, že dobře ilustrují klientelu Nízkoprahového denního centra Naděje pro mladé dospělé do 26 let.

1. Problematika bezdomovectví

1.1. Definice pojmů

Pro uvedení do problematiky cílové skupiny lidí bez domova je důležité vysvětlení základních pojmů tak, jak jsou v této oblasti užívány. Pojmy bezdomovec a bezdomovectví (či bezdomovství – jak jej užívá Hradecký ve většině svých prací od roku 1996) jsou v naší zemi problémové. Objevují se hlasy proti používání pojmenování bezdomovec jak z toho důvodu, že v české legislativě se termín bezdomovec vyskytuje v naprosto jiném významu, a také kvůli častému negativnímu zabarvení, se kterým je slyšet v médiích a většinové společnosti. Přesto je podle mého názoru pojmenování bezdomovci pro tuto cílovou skupinu stále nejvýstižnější a nejpřesnější a zřejmě jím i zůstane. V této práci užívám často spojení lidé bez domova, které mi nepřipadá tolik hanlivé.

V publikaci Nová slova v češtině je pod pojmem bezdomovec uváděn ten, kdo:

„1. nemá stálé bydliště, domov (bezdomovec přespával na nádraží; zřítit útulek pro bezdomovce)

2. kdo opustil svou zemi (domov) z důvodů politického útlaku, války, přírodní katastrofy apod.; uprchlík, běženec (poskytnout nezbytnou humanitární pomoc bezdomovcům z Bosny)

3. jako příležitostný výraz v publicistice - kdo se neorientuje v současném složitém světě techniky, záplavy informací (bezdomovci informačního věku).“ (kol. autorů, Academia, Praha 1998 in Hradecký, 2007, str.29)

„Česká legislativa označuje jako bezdomovství stav lidí bez státní příslušnosti. Osoby bez přístřeší de iure v ČR neexistují, protože každý občan musí mít v dokladech zapsané trvalé bydliště.“ (Matoušek, 2003, str.35) V Zákoně o sociálních službách se užívá pojem osoby bez přístřeší a v jednom případě je použit termín osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Existuje tedy více možných pojmenování a vymezení toho, kdo je ještě bezdomovcem v pravém slova smyslu a kdo už ne. Uvedu zde vysvětlení těchto pojmů podle Matouška a Hradeckého.

Ve Slovníku sociální práce (Matoušek, 2003, str.34) jsou bezdomovci definováni jako „lidé žijící bez stálého bydlení a obvykle i bez stálého zaměstnání, odříznuti od zdrojů, které jsou běžně dostupné jiným občanům. V zemích Evropské unie, i u nás je bezdomovectví buď následkem rozpadu rodiny (který je zase následkem nezaměstnanosti, alkoholismu, duševní

poruchy, somatické nemoci, ale také „pouhého“ konfliktu potřeb manželů), nebo nezvládnutím přechodu z institučního prostředí (dětské domovy, výchovné ústavy, věznice) do prostředí neústavního.“

Bezdomovectví je sociálně patologickým jevem a bezdomovci jsou lidé sociálně vyloučení. „Sociální vyloučení označuje obvykle komplexně podmíněnou nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti, resp. nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyt. Fakticky znamená život v chudobě, bez účasti na trhu práce, bez přiměřeného bydlení, bez dostatečného příjmu, obvykle v izolaci či v malé skupině podobně deprivovaných lidí pohybujících se na okraji společnosti.“(Matoušek, 2003, str.217)

Nejdůležitější charakteristikou bezdomovců je to, že postrádají domov. „Domov je chráněné, bezpečné místo, ke kterému většinu lidí v naší kultuře váže silná emocionální vazba; zároveň místo intimního kontaktu s nejbližšími lidmi.“(Matoušek, 2003, str.57) „Evropská observatoř bezdomovství stanovila tři domény, které tvoří domov, jehož absence může být považována za vymezení bezdomovství. Mít domov může být chápáno jako: mít slušné obydlí (či prostor) způsobilé k naplňování potřeb dané osoby a její rodiny (fyzická doména); mít možnost uchovat si soukromí a udržovat společenské vztahy (sociální doména) a mít výlučné vlastnictví, jistotu užívání a právní nárok (právní doména).“ (Hradecký, 2007, str.11) Z této definice zjišťujeme, že pojem domov není totožný s přístřeším (střechou nad hlavou) a díky tomuto poznatku se okruh lidí bez domova výrazně rozšiřuje.

1.2. Charakteristiky bezdomovectví

Hradecký ve své práci *Bezdomovství – extrémní vyloučení* (1996) rozdělil bezdomovce do tří skupin:

1. Skupina zjevných bezdomovců je nejviditelnější a většinou je při hovorech na téma bezdomovectví myšlena právě tato skupina. Přesto je skupinou nejméně početnou. Patří sem osoby žijící na ulici, přespávající venku, na veřejných místech (bez možnosti 24 hodinového ubytování), nebo v noclehárnách a azylových domech. Někteří z této skupiny jsou klienty nízkoprahových denních center.

2. Do skupiny skrytých bezdomovců patří ti lidé bez přístřeší, kteří se z nejrůznějších důvodů neobrací na veřejné nebo charitativní služby, aby našli nocleh. Jsou to lidé bez stálého bydliště, kteří často mění místa, kde dočasně přebývají. To jim přináší zdravotní problémy a také potíže s policií a úřady. V rámci Sčítání bezdomovců se objevila skutečnost, že určitá skupina lidí bez domova je prakticky nezachytitelná. Ti, kteří do této skupiny patří, žijí v extrémním sociálním vyloučení na skrytých, obtížně dostupných místech, kterými mohou být kanalizace, teplovody, větrací šachty, podzemní systémy chodeb, staré sklepy apod. Podle odhadů by jejich počty měly dosahovat řádově stovek. (Hradecký, 2005b)

3. Do skupiny potenciálních bezdomovců se řadí lidé, kteří žijí v různých těžkých, nestandardních podmínkách), o kterých úřady nevědí, nebo vědí jen částečně. Mají například potíže udržet si byt, nebo žijí v nevhodných bytech, které jsou neobyvatelné a přelidněné. Také mohou mít nejisté bydlení (tzv. bydlení v provizoriu, které je dočasné nebo pod hrozbou násilí). Do skupiny potenciálních bezdomovců se řadí i ti, kteří čekají na propuštění z různých ústavů, vězení nebo dětského domova a také migranti. Podle statistik Evropské unie tato situace postihuje až 10% populace. (Hradecký, 1996)

V jiných zemích se dělí bezdomovci ještě na ty, kteří žijí individuálně a ty, kteří pobývají na ulici ve skupině. Počítá se tam i s bezdomovectvím rodin. Ředitel azylového domu Armády spásy Antonín Plachý (Sociální práce/Sociální práca, 2006, č.4) konstatuje, že i v České republice fenomén bezdomovectví rodin začíná narůstat, ale nejsme na něj jako na nový fenomén, připraveni. Přitom jsou tyto skupiny podle něj velice zranitelné. Existují azylová zařízení pro matky s dětmi, ale je jen velmi málo azylových domů pro celé rodiny nebo otce s dětmi. Pokud se rodina dostane do existenčních problémů, je mnohokrát rozdělena. Stát ve většině případů koná svou povinnost postarat se o nezletilé děti tak, že když není rodina schopná zaopatřit dítě, je toto dítě rodičům odebráno a umístěno do náhradní rodinné péče nebo ústavní výchovy. Jistě by bylo koncepčnější řešení podpořit spíše rodinu, než odebrat dítě z její péče a tím ji narušit, ale to se bohužel stále spíše neděje.

Celkový počet lidí bez domova zaznamenaný v průběhu Sčítání bezdomovců v roce 2004 (Hradecký, 2005b) dosáhl v Praze 3096 osob, z toho 2662 mužů (86%) a 434 žen (14%). Nejvíce lidí bez domova spadalo do kategorie 25-60 let (73%), následovala kategorie do 25 let (14%) a nad 60 let (8%). Podle sčítacích míst bylo zaznamenáno v lůžkových zařízeních

719 (23%), v denních centrech 411 (13,5%), v dalších institucích 98 (3%) a v městské hromadné dopravě 323 (10,5%) osob.

V Brně při Sčítání bezdomovců v roce 2006 dosáhl počet lidí bez domova 1179 osob. V jiných velkých městech se podobný projekt zatím nerealizoval, a proto je velmi obtížné určit celkový počet lidí bez domova, kteří se pohybují na území České republiky. Často se proto tomuto číslu odborníci vyhýbají a pouze odhadují, že na našem území se může pohybovat bezdomovců v řádech desítek tisíc. Tyto počty ovšem celou problematiku svým způsobem částečně redukuje a zjednodušují.

Co se týká přístupu společnosti k lidem bez domova, je ambivalentní, zároveň plný soucitu, ale také určitého odporu. (Vágnerová, 2004) Bezdomovci (všechny tři skupiny bezdomovců, tak jak je vymezil Hradecký, 1996) jsou ztotožňováni se skupinou zjevných bezdomovců, kteří se pohybují na veřejných místech, jsou často zanedbaní, zapáchají a většinou mají ve své blízkosti alkohol. Tato skupina je nejviditelnější, ale nejméně početná, proto je toto ztotožňování skupin nevhodné. Bezdomovci také někdy bývají zaměňováni se žebráky. Přitom většina žebřáků bezdomovci nejsou a mnoho lidí bez domova raději vybírá popelnice (tzv. "fára"), než aby žebřali. V poslední době také vzrůstá v evropských zemích trend tyto osoby kriminalizovat, a tak se města snaží vytlačit zjevné bezdomovce z veřejných míst. To může být zase následkem zaměňování lidí bez domova (osoby, které nemají kde bydlet) s agresivními žebřáky a zloději a přisuzováním každému bezdomovci antisociálního chování. Samozřejmě, že drobné krádeže a jiné méně závažné přestupky se životem na ulici přímo souvisí. A někdy dokonce může vidina uvěznění (střechy nad hlavou v zimním období) přispívat k motivaci k zločinnosti. Ale kriminalita mezi lidmi bez domova je vždy jen drobná a neorganizovaná a proto si tento obraz o nich vytváří společnost neoprávněně. (www.feantsa.org)

1.3. Příčiny bezdomovectví

To, že se člověk stane bezdomovcem, může mít mnoho různých příčin. Tyto příčiny se mohou dělit na příčiny objektivní a subjektivní.

Faktory, které objektivně ovlivňují možnost, že se člověk může ocitnout na ulici, se dají shrnout do slov celkové společenské klima. Společenské klima přitom spoluvytváří státní politika, sociální politika, politika zaměstnanosti, bytová politika a také celkový přístup společnosti k marginálním skupinám. Bezdomovectví v naprosté většině případů není věcí dobrovolného individuálního výběru, jak mnozí tvrdí a snaží se tento fenomén takto negativně stigmatizovat. Výsledky výzkumu Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé (Hradecký, 2005a) zpochybňují mýtus, který je často šířený sdělovacími prostředky a totiž ten, že bezdomovcům jejich stav vyhovuje. Mezi všemi dotazovanými byl jen jeden člověk bez domova, který odpověděl, že je se svým životem spokojený. Život na ulici si drtivá většina lidí nevybrala, jen už nemají sílu na to překonávat překážky, které přibývají úměrně s tím, jak tito lidé zůstávají na ulici dlouho, a tak často rezignují na změnu, smíří se se svou neutěšenou situací a setrvávají v ní. Ne proto, že by jim vyhovovala, ale proto, že nejsou schopni ji sami změnit. „Statistiky prokazují, že čtrnáct dnů a nocí strávených na ulici či nádraží poznamená lidskou bytost nadlouho a vtlačí jí své stigma deprivace a hostility.“ (Hradecký, 1996, str.41)

Jeden zkušený pracovník otázku dobrovolnosti bezdomovectví komentoval takto: „Je pravda, že se setkávám s prohlášením i od klientů samotných, že jsou na ulici dobrovolně, že se pro to sami rozhodli. Za tím je ale schovaná určitá hrdost a odmítání přiznat si, že je klient v nepříjemné situaci, kterou nedokáže nijak řešit. Proto takto zdůvodňuje a mluví o svém pobytu na ulici tak, jako by byl výsledkem jeho individuálního rozhodnutí. Ovšem kdybyste tomuto člověku zacinkali před očima klíči a nabídli mu jeho vlastní bydlení bez omezujících podmínek a za cenu, kterou by byl schopen hradit, jsem si jistý, že na 99% tuto nabídku přijme.“ Většina lidí bez domova jednou svůj domov měla a tak ví, jaké pocity bezpečí a jistoty tento prostor skýtá. Nabídku ideálního bydlení bez podmínek by potom odmítl možná pouze hodně psychicky narušený klient. Otázka dobrovolnosti bezdomovectví se ovšem stále nabízí. Je proto nutné uvědomit si, že bezdomovectví není pouze absence střechy nad hlavou, je to životní styl, který je naprosto odlišný od životního stylu většinové společnosti. A tento životní styl v klientovi buduje bariéry, které brání návratu do normální společnosti, ať on sám chce nebo ne.

Sociologové vědí, že fenomén bezdomovectví je část sociálního procesu, důsledek kontinuálních sociálních a ekonomických sil, vedoucích často až k sociálním strukturám (trh práce, trh s byty, sociální zabezpečení jako státní opatření, vzdělání a výchova, rodinné struktury). (Hradecký, 1996) Bezdomovectví je v naší zemi problémem, který se vynořil po změně politického režimu po roce 1989. Ne, že by předtím lidé bez domova nebyli, ale pouze jich bylo méně a nevyskytovali se na veřejných místech, protože jejich způsob života byl trestný. Minulý politický systém totiž problematiku bezdomovectví vůbec neřešil. Každý občan byl povinen pracovat a mít trvalé bydliště a každý podnik měl povinnost zaměstnávat. (Hradecký, 1996) Za minulého režimu každý, kdo „se vyhýbal poctivé práci“ naplňoval skutkovou podstatu trestného činu příživnictví a mohl být potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Zákon, který toto upravoval, dnes již neplatí a každý občan si může svobodně zvolit, zda bude pracovat a vydělávat peníze, dobře bydlet a zabezpečovat sám sebe. Nebo zda pracovat nebude, bude pobírat dávky a využívat sociálních služeb, které jsou mu k dispozici. Na vynoření problému bezdomovectví nebyl na začátku devadesátých let nikdo připraven. Postupně začaly vznikat neziskové organizace, které těmto lidem pomáhaly, vznikly i první publikace o této problematice. V současné době se dokonce objevují informace, že by mohl být schválen i tzv. bezdomovecký zákon, který by měl vymezovat práva a povinnosti lidí bez domova. Počítá se ovšem spíše s tím, že tento zákon bude plný omezení a zřejmě i represí. „Lidi, kteří nehodlají nic akceptovat, musíme z centra vytlačit, je to hygienické a bezpečnostní riziko a není to nic pěkného na pohled.“ říká v souvislosti s tím podle Lidových novin radní Janeček (www.lidovky.cz)

Subjektivními faktory, díky kterým se člověk může z normální společnosti propadnout až na její dno, jsou potom sociální situace jednotlivce a jeho schopnost sociální adaptace. Nejvíce přitom záleží na tom, jakou má klient osobnost, rodinné zázemí, zda disponuje nějakým hendikepem a jak vysoké má vzdělání. Někteří lidé jednoduše „nedovedou uchopit odpovědnost za vlastní život a za svou rodinu, marně hledají vnější oporu.“ (Hradecký, 1996, str.19) „Někteří z nás jsou silní a schopni se vyrovnat s mnoha životními problémy, jiní podléhají snadno i v málo zátěžových stresových situacích. Adaptace na životní podmínky není u každého stejná.“ (Hradecký, 1996, str.31)

Nejčastěji subjektivně vnímanými příčinami vzniku bezdomovectví jsou problémy vztahové, především rozvod, problémy ve vztahu s rodiči, narušené manželské nebo partnerské vztahy. Dalšími příčinami mohou být ztráta bytu, ztráta zaměstnání, zadluženost, nebo návrat

z vězení. Častý je souběh více příčin, zejména v kombinaci se zdravotními problémy.(Hradecký, 2005a) Rizikovými skupinami jsou etnické minority (u nás především Romové), migranti, dlouhodobě nezaměstnaní, hendikepovaní, senioři a lidé zvyklí na institucionální život. Problém bezdomovectví se týká spíše mužů než žen. Odborníci si to vysvětlují tím, že ženy jsou více orientované na vztahy a tak jsou i schopnější udržet si svou sociální síť, kterou muži propadávají. Často také ztrácejí domov a ocitají se na ulici lidé závislí na návykových látkách či gambleři.

Dispozicí, která může ovlivňovat šance k tomu, aby člověk skončil na ulici je také prostředí, ze kterého pochází. Více o tom, z jakého prostředí lidé na ulici přichází, píšou v jedné z dalších kapitol.

1.4. Legislativní rámec sociální práce s lidmi bez domova

Pokud hledáme legislativní zakotvení sociální práce s lidmi bez domova, je nejlépe podívat se do Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. V něm jsou vyjmenovány veškeré sociální služby, které jsou na našem území této cílové skupině poskytovány.

Sociální služby pro tuto cílovou skupinu jsou vedeny jako služby sociální prevence. Podle § 53 z. č. 108/2006 Sb. „služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.“

Ze seznamu služeb sociální prevence jsem vybrala ty, které se týkají buď jenom cílové skupiny lidí bez domova, nebo i dalších skupin, ale tyto služby mohou lidé bez domova také využívat. Jsou jimi:

§ 57 **Azylové domy** poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.

§ 58 **Domy na půl cesty** poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob.

§ 59 **Kontaktní centra** jsou nízkoprahová zařízení poskytující ambulantní, popřípadě terénní služby osobám ohroženým závislostí na návykových látkách. Cílem služby je snižování sociálních a zdravotních rizik spojených se zneužíváním návykových látek.

§ 60 **Krizová pomoc** je terénní, ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu poskytovaná osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou sociální situaci vlastními silami.

§ 61 **Nízkoprahová denní centra** poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby pro osoby bez přístřeší.

§ 63 **Noclehárny** poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování.

§ 64 **Služby následné péče** jsou ambulantní nebo pobytové služby poskytované osobám s chronickým duševním onemocněním a osobám závislým na návykových látkách, které absolvovaly ústavní léčbu ve zdravotnickém zařízení, absolvovaly ambulantní léčbu nebo se jí podrobují, nebo osobám, které abstínují.

§ 68 **Terapeutické komunity** pobytové služby i na přechodnou dobu pro osoby závislé na návykových látkách nebo osoby s chronickým duševním onemocněním, které mají zájem o začlenění do běžného života.

§ 69 **Terénní programy** jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba je určena pro problémové skupiny osob, uživatele návykových látek nebo omamných psychotropních látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba může být osobám poskytována anonymně.

§ 70 **Sociální rehabilitace** je soubor specifických činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu běžných, pro samostatný život nezbytných činností alternativním způsobem využívajícím zachovaných schopností, potenciálů a kompetencí. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb.

1.5. Praxe sociální práce s lidmi bez domova

Primárním problémem, se kterým se potýkají bezdomovci, je to, že nemají střechu nad hlavou, jak můžeme už z pojmenování odvodit. S tím souvisí mnoho dalších problémů, které musí při pobytu na ulici překonávat. Nejdůležitější z nich je nedostatek potravin a pitné vody, omezený přístup k osobní hygieně a zdravotní péči a nedostatečný spánek. Nejvíce organizací, které pomáhají lidem bez domova, nabízí služby naplňující tyto základní životní potřeby v nízkoprahových denních centrech. Nabízí potraviny, možnost osobní hygieny a lékařské ošetření. Azylové domy poskytují celodenní ubytování a noclehárny přespání. S lidmi bez domova pracují také terénní sociální pracovníci, kteří dochází se službou za klienty do jejich přirozeného prostředí. Pokud se ovšem ptáme po dlouhodobém a smysluplném řešení problému pro konkrétní osoby bez přístřeší, není jím pouze pravidelné zásobování potravinami, nabízení hygieny a šatstva, je nutné hledat a řešit primární příčiny toho, proč se tito lidé ocitají bez domova. A to vyžaduje hlubší zájem o jednotlivce, propojení více oblastí, kterých se tento problém dotýká a dlouhou a namáhavou práci s klientem, která není možná bez jeho motivace. Přičemž motivace klientů je nejdůležitější a často právě tou nejobtížněji dostupnou složkou práce s lidmi bez domova.

Reintegrace klienta do normální společnosti by v praxi měla ideálně probíhat v několika stupních: terénní program – nízkoprahové denní centrum – noclehárna – azylový dům – tréninkový byt – samostatné bydlení. Podle tohoto schématu je nejprve klient kontaktován terénním sociálním pracovníkem v jeho přirozeném prostředí (na ulici), jsou mu nabídnuty služby nízkoprahového denního centra. Pokud nízkoprahové denní centrum navštíví, má

možnost mluvit se sociálním pracovníkem, který mu v případě jeho zájmu nabídne ubytování na noclehárně. Pokud klient spolupracuje, je schopen platit za nocleh a prokazuje zájem, je mu po nějaké době nabídnuto ubytování v azylovém domě. Na noclehárně Naděje může však využívat služby nejdéle tři měsíce. Při jeho dalším pobytu v azylovém domě je možné s ním koncepčněji pracovat. V azylovém domě může využívat služby jeden rok. Pokud v rámci bydlení v azylovém domě vše probíhá dobře, je možné nabídnout klientovi (pokud je dostatečná kapacita) samostatné tréninkové bydlení a pracovat s ním na tom, aby si sehnal bydlení vlastní.

V České republice je práce s lidmi bez domova většinou zaštiťována církvemi. Vedle Naděje, kterou zmiňuji v této práci nejvíce, s lidmi bez domova pracuje Armáda spásy, Charita Česká republika, Emauzy ČR, Diakonie Českobratrské církve evangelické, o.s. Ježek a čížek, Slezská diakonie a Centrum sociálních služeb Praha a Brno.

Podívejme se více na to, jak ve skutečnosti může vypadat životní příběh člověka bez domova a jak je možné jej navázat na sociální služby a začít s ním pracovat na změně. Někdy stačí, když člověk stráví na ulici pár dní a nocí a hned se může dostat do začarovaného kruhu fenoménu bezdomovectví. Popíšu zde jeden příběh klienta, se kterým se v praxi, samozřejmě s drobnými obměnami, setkáváme častěji než s jinými. Kdyby všechny příběhy lidí bez domova vypadaly jako tento jeden, byla by sociální práce s nimi možná méně obtížná. Tak tomu ale není. Každý klient přichází za sociální službou jako jedinečná osobnost a také přináší ojedinělý životní příběh. Nikdy nemůžeme vědět, s kým máme tu čest. Zvláště u starších klientů se při dlouhodobější práci s nimi setkáváme s velice překvapivými a zajímavými životními osudy. Bezdomovec totiž není jen obyčejný pobuda, ale někdy je to vzdělaný člověk, který měl dobré zaměstnání, bohatý život naplněný pozitivními zážitky, ale pak mu přijde do života jediná krize, na kterou se nedokáže adaptovat a skončí na ulici, na okraji společnosti. Příběhy mladých klientů bez domova nejsou většinou tak dlouhé, přesto jim neschází na komplikovanosti a zajímavosti.

Jedním z klasických klientů je muž v předdůchodovém věku, který je propuštěn z práce, rozpadne se mu manželství a on raději, aby se vyhnul složitým soudním sporům a neuškodil dětem, opouští společný byt a přenechává ho bývalé manželce, která v něm s dětmi zůstává. Po určité době přespává v hotelu nebo komerční ubytovně, postupně mu ale dochází peníze a tak párkrát přespí u různých známých. Ti ho ale v bytě netrpí příliš dlouho. Klient neví, kam

jít a proto stráví noc na ulici. Hned první den je okraden, nemá doklady ani peníze, je hladový a ve špatném psychickém stavu. Při shánění práce doklady potřebuje a při vyjednávání s úřady je zas potřeba, aby byl v místě svého trvalého bydliště, odkud ale hned po rozvodu odešel a nechce se tam více vracet. Nabízí se mu možnost malých krádeží, kterými si zajistí trochu jídla a také alkohol, aby zapil bolesti posledních dní. Pomocí alkoholu nebo drog může svou situaci překlenovat dny, týdny a měsíce. Klient se na ulici potká s dalšími lidmi bez domova, díky jejich společnosti nemá potřebu jiných sociálních kontaktů a pomalu se začne skupině přizpůsobovat, aby zapadl, přijme její zvyky a způsob života. V některých případech mu tato skupina může dokonce nahrazovat vztahy v rodině. Pak přijde ale tuhá zima a klient začne pociťovat potřebu střechy nad hlavou, teplého a suchého místa, kde by mohl přespávat. Proto se může rozhodnout požádat o pomoc. V případě, že zajde například na obecní úřad, protože o jiné formě pomoci neslyšel, kde se mu z důvodu vytíženosti nevěnují, jistě ho to odradí od dalších pokusů o změnu jeho situace. Může mít zprostředkované špatné zkušenosti i se službami nízkoprahových denních center, či azylových domů nebo nocleháren. Některý klient ale sociální službu pro něj určenou vyhledá a využije. Při navázání kontaktu s klientem přes distribuci jídla, zprostředkování hygieny a čistého šatstva, dochází také ke kontaktu se sociálním pracovníkem, který má možnost (pokud mu to ovšem klient sám dovolí) s klientem více hovořit o jeho situaci a problémech, které jsou pro něj samotného důležité.

Je velice důležité dbát na to, aby klienti měli v sociální pracovníky důvěru, aby k nim pracovníci nepřistupovali represivně, ale pomáhajícím a partnerským způsobem. Klienti velice dobře vycítí to, jak je pracovník nastaven a adekvátně na to také reagují. Klenovský (2006) píše, že je dobré hned od začátku rozhovoru mírnit obavy klienta z možných nepříznivých důsledků, které by pro něj mohly vzniknout po rozhovoru s pracovníkem. Klient se může obávat postihu z nejrůznějších stran. Také se může stát, že se bude snažit získat pracovníkovy sympatie, a proto bude o sobě mluvit jen v dobrém světle. V mnoha případech se sociální pracovníci setkávají u klientů s tzv. „racionalizací“. Kdy klienti popisují svoji nepříznivou životní situaci jako následek vnějších okolností, nikoliv jako své selhání. Popisují svému okolí i sami sobě svoji situaci přijatelněji, než jak se objektivně jeví. Když racionalizují, rozumově zdůvodňují, ospravedlňují a hledají rozumné důvody pro jinak nerozumné jednání. Sociální pracovník většinou nemá podmínky na to, aby s klientem pracoval na odstranění těchto racionalizací. A tak by neměl klientovi vymlouvat jeho přesvědčení, protože by se setkal s odporem a také by mu mohl více uškodit než pomoci.

Mohl by mu totiž vzít jeho jediný obranný mechanismus pro zachování psychické pohody. Aby pracovník klientovu racionalizaci v rozhovoru aspoň co nejvíce omezil, je důležité, aby nemoralizoval, ale naopak klienta přijímal i s jeho zjevnými nedostatky. Aby nezdůrazňoval své vlastní postoje a názory. Pracovník nemusí s klientem ve všem souhlasit, ale měl by se vždy po případném vyjádření nesouhlasu soustředit na to, aby klient stále vnímal, že jej pracovník za jeho názory neodsuzuje a akceptuje jej. Pokud se pracovníkovi podaří klientovy obavy z rozhovoru zmírnit, postupně může získat i jeho důvěru. A tak bude moci být další rozhovor efektivní. Pracovník se bude moci více spolehnout na pravdivost klientovy výpovědi. V opačném případě se stává, že se klient obává mluvit pravdu o některých skutečnostech nebo skutečnosti upravuje tak, jak je to pro něj výhodné. Pak je pro sociálního pracovníka obtížné pracovat s informacemi, které od klienta dostává, když si není jistý jejich pravdivostí.

Podobně jako v sociální práci s jinými cílovými skupinami, i v práci s klienty – bezdomovci je potřeba ke každému volit individuální přístup, neexistuje totiž žádná obecná metoda práce, která by se dala použít na celou cílovou skupinu lidí bez domova. Každý klient přichází jako individuum, z jiného prostředí, s jiným životním příběhem a zkušenostmi, s jiným chápáním světa a s jinými hendikepy, které práci s ním velmi ovlivňují. Také je dobré brát na zřetel, že bezdomovectví ovlivňuje všechny dimenze člověka a každého jiným způsobem. Sami klienti svou situaci považují za velmi specifickou a často dávají najevo, že ten, kdo situaci na ulici nikdy nezažil, nemá právo jim radit. Když klient mluví se sociálním pracovníkem, který většinou opravdu život na ulici nezkusil, může tímto argumentovat v konzultacích, které jsou směřovány k jeho motivaci ke změně. Klient se často domnívá, že jeho situace je jedinečná, a tak mu v ní nikdo nemůže porozumět ani mu z ní pomoci. I toto bývá součástí racionalizací, které klient vytváří, aby si zachoval zdravý rozum a sebeúctu. Bylo by pro něj obtížné setrávat ve stavu, ve kterém by si přiznal, že jeho situace řešitelná je, ale on sám k tomuto řešení nemá buď dostatečnou vůli, nebo schopnosti. Proto raději odmítne řešení situace s tvrzením, že jeho situace vyřešit nejde.

Také je nutné vnímat klientova přání v tom, jak by měla vypadat pomoc, kterou mu poskytneme a zda vůbec má zájem tuto pomoc přijmout. V oblasti práce s lidmi bez domova je neustále přítomné etické dilema, zda máme právo vést klienta na cestě k integraci do normální společnosti, pokud o to sám nežádá. Zda se má plnit zakázka společnosti, nebo zakázka klienta. Toto etické dilema nazývá Matoušek (2007) dilema pomoci a sociální

kontroly. Pro sociální kontrolu mluví zákon o sociálních službách, který vymezuje služby sociální prevence jako služby, které mají být orientované na změnu životního stylu klienta, o kterou se spolu s ním má sociální pracovník snažit. Proti tomu v teoriích sociální práce převládá názor, že pracovník by měl spolu s klientem pracovat především na těch úkolech, které si stanoví klient sám, tedy klienta pouze doprovázet na cestě, kterou on sám určí. Řešení tohoto dilematu není úkolem této práce, proto si dovoluji nechat jej zde jako otevřenou otázku, pouze pro zamyšlení.

2. Mladí lidé bez domova od 18 do 26 let

Od roku 2008 do roku 2011 probíhá projekt Evropské unie s názvem Boj proti sociálnímu vyloučení mladé bezdomovecké populace: srovnávací výzkum cest k bezdomovectví u většinové populace, lokálních etnických skupin, migrantů a migrantek a adekvátní metody začleňování do společnosti. Je to mezinárodní projekt, na kterém spolupracují čtyři výzkumná pracoviště, mimo České republiky také v Nizozemí, Velké Británii, Portugalsku. Uvedu zde některé zajímavé informace, které jsou již v rámci dílčích výsledků projektu dostupné na stránkách Katedry studií občanské společnosti Fakulty humanitních studií UK, která na projektu spolupracuje.

„Mladí lidé do 25 let tvoří dle odhadů 15% celkové bezdomovecké populace. Většinou se jedná o muže s českým občanstvím, spíše členy majoritní společnosti než romské menšiny. Mladí lidé bez domova mají zkušenosti s institucionální výchovou a/nebo pocházejí z rozvrácených či nefunkčních rodin. Často prošli či jsou drogově závislí, mají základní vzdělání nebo jsou vyučení. Jedná se o mladé lidi s nízkou či žádnou kvalifikací.“ (Dizdarevič, Šloufová, 2009) Pokud budeme počítat s patnácti procenty mladých lidí z celkové bezdomovecké populace, podle výsledků Sčítání bezdomovců z roku 2004 (Hradecký, 2005b) by potom mělo být na území Prahy a Brna přes šest set mladých dospělých bez domova do 25 let.

„Hlavními rizikovými faktory vzniku bezdomovectví u mladých lidí jsou:

- Zkušenost dětí s institucionální péčí
- Dysfunkční rodina
- Záznam v trestním rejstříku
- Dluhy
- Nízká kvalifikace a sociální dovednosti (schopnost udržet si zaměstnání)
- Drogová závislost
- Bydlení v nejistých podmínkách“ (Dizdarevič, Šloufová, 2009)

2.1. Období 18-26 let věku z pohledu vývojové psychologie

Níže popisují vývojové období adolescence a mladé dospělosti, do kterých můžeme zařadit mladé lidi mezi osmnáctým a šestadvacátým rokem. Čerpám při tom především z poznatků Pavla Říčana a pro hlubší pochopení problematiky zde využívám koncepci životních fází člověka Erika H. Eriksona, který tyto fáze srovnává se zákonitostmi biologického vývoje organismu. Erikson představuje lidský život jako řadu kroků (krizí), jež v případě jejich úspěšného zvládnutí mohou člověka posunout dál k dalším vývojovým fázím na cestě k jeho celistvosti, nebo jej zastavit, či vrátit zpět a znesnadnit práci na úkolech následujících. Z teorie také vyplývá, že nezvládnutí jednotlivých vývojových krizí, může způsobovat nejrůznější poruchy chování a deviace mladého člověka, které také mohou ovlivnit celý jeho život. Erikson popisuje osm vývojových fází, přičemž každou fází charakterizují určité vývojové úkoly. My se zaměříme opět především na úkoly období adolescence a mladé dospělosti.

2.1.1. Adolescence

Adolescence je období mezi patnáctým a dvacátým rokem věku. Úkolem období adolescence podle Eriksona je dobře projít psychosociální krizí, která je v tomto epigenetickém stádiu vyjádřena konfliktem získání identity versus zmatení rolí. Je-li krize dobře zvládnuta, je dosaženo základní ctnosti, kterou je věrnost. Věrnost jako výsledek psychosociální krize v období adolescence je myšlena jako „obnovení schopnosti důvěřovat (a důvěřovat sobě na vyšší úrovni), je to také požadavek být důvěryhodný a být schopný prokázat vlastní věrnost.“ (Erikson, 1999, str.59) V případě, že adolescent věrnost nezíská, může to znamenat odmítnutí role. Odmítnutí role může způsobovat jeho neprůbojnost, a to zase pomalost v přijetí jakékoliv další možné identity nebo dokonce vzdor. Určité odmítání role je ovšem v hledání identity nutné. Adolescent potřebuje nalézt role, které jsou mu vlastní a odmítnout ty, o kterých si myslí pouze ostatní, že jsou pro něj určené, ale on sám se s nimi neztotožňuje a ztotožňovat nechce.

Říčan (2004) píše o adolescenci jako o období mezi dětstvím a dospělostí, období dospívání. Je to vývojové období řazené po pubescenci, která končí většinou kolem patnáctého roku věku. Adolescentovým úkolem je naučit se vyznat sám v sobě, najít své místo ve světě, zjistit, co dokáže, a najít si své vlastní životní přesvědčení a program. Zajímavým úkolem

adolescenta je také pochopit, že není středem světa a středem pozornosti lidí kolem, jak si to dříve myslel a jak byl přesvědčen o své výjimečnosti. Adolescent se přibližuje vrcholu své inteligence, jeho myšlení je stále bystřejší, rychlejší a přímočařejší. Často mu přijde, že nemá dostatek času, má mnoho plánů a aktivit. Nejvíce času tráví zaujatými rozhovory na nejrůznější témata, řeší otázku smyslu života, získává zkušenosti všeho druhu a učí se rovnocenné konverzaci. Jeho koníčky jsou nejčastěji sport, četba, poslech hudby, sledování filmů, hraní počítačových her a cestování. Většina adolescentů získává první sexuální zkušenosti. O adolescenci se mluví jako o polygamně sexuálním období, ale adolescent může zažívat i první vážnější vztahy. Intenzivněji se zabývá otázkami dobra a zla, spravedlnosti, odpovědnosti a viny. Soudí podle svých norem velmi přísně celou společnost a autority, ale většinou podle nich sám nedokáže žít. Kritika rodičů a určitý druh boje proti nim pokračuje z pubescence i do adolescence. Adolescent kritizuje stejně zarputile jako pubescent, ale má k tomu navíc znalosti, zkušenosti a vyšší inteligenci. Je pro něj velice důležité, aby byl přijímán a brán vážně. Měl by se také určitým způsobem emancipovat, oddělit se od rodičů, vymanit se a začít se starat sám o sebe. Emancipace v dospívání je náročný proces, který v ideálním případě končí před dvacátým rokem obnovením dobrého vztahu s rodiči a zároveň i pozitivního vztahu k jejich hodnotám. Adolescence je období hledání a budování vlastní identity. To je samozřejmě záležitost celého života, ale „adolescence je vrcholem osobního zápasu o identitu.“(Říčan, 2004, str.232)

Hledání vlastní identity u adolescenta je spojeno s experimentováním. Nalezení identity znamená, že člověk zná sebe sama, svoje schopnosti i nedostatky, ví, jakým hodnotám věří a v čem je smysl jeho života, uvědomuje si svou jedinečnost a dokáže se svobodně rozhodovat. Období adolescence je Eriksonem považováno za určité moratorium, kdy adolescenti chtějí prodloužit období dospívání, odložit vstup do dospělosti. Je normální, že v něm dochází k oddalování přijetí dospělých rolí. V nepřiměřené míře je to ovšem patologické.

Rizikové chování v adolescenci (za které považujeme užívání drog, násilí, sexuální rizikové chování, poruchy příjmu potravy, pokusy o sebevraždy) může podpořit to, když dospívající přijme koncept tzv. negativní identity. To se děje tehdy, když je pro něj přijatelnější být někým špatným, než nebýt nikým. Dospívající potřebují být absolutně uznáváni, ať v dobrém či špatném. Přijetí negativní identity může potom souviset s rizikovým a později delikventním nebo kriminálním chováním. (Šafářová, 2002)

V období adolescence se zvyšuje riziko různého experimentování, které překračuje běžně přijímané sociální normy (a které se může projevit jako rizikové chování). Mladí lidé mají potřebu dokazovat si vlastní nezávislost odvržením těchto norem a někdy i útokem proti nim. V mírnější formě je to pouhé nošení provokativního oblečení, v horším případě tuto svou nezávislost projevují ve vandalismu a podobných aktivitách. „Mnohé varianty chování, které se jeví jako poruchové, jsou v tomto věku dány potřebou hledat novou identitu, a z toho důvodu zkoušet i dosud tabuizované nebo zakázané aktivity.“ (Vágnerová, 2004, str.789) Také „obecně slábne vliv rodiny na dospívající děti a na vznik nežádoucího chování má prvořadý vliv jejich vrstevnická skupina. Dospívající se už neidentifikuje s rodinou, ale jednoznačně s vrstevnickou partou, kde získává novou, tzv. sociální identitu.“ (Vágnerová, 2004, str.791)

Mnoho rizikového chování u adolescentů může také pocházet z nedostatku zdravých aktivit, kterými by plnili svůj volný čas, tedy z nudy. Nízkoprahová centra pro děti a mládež fungují jako prevence rizikového chování, které by jinak vznikalo z těchto důvodů. V nízkoprahových centrech mohou dospívající trávit svůj čas plnohodnotně a nepřekračovat přitom společenské normy a nepoškozovat vlastní zdraví.

2.1.2. Mladá dospělost

Mladá dospělost se označuje jako období od dvacátého roku asi do pětadvacátého. Říčan (2004) poukazuje na některé zásadní znaky dospělosti, kterými jsou především tyto: Dospělý koná produktivní práci nebo se soustavně připravuje na její výkon studiem na vysoké škole. Je schopen spolupracovat, podřízovat se i vést. Bydlí sám, nebo má aspoň vyhraněný svůj vlastní prostor a samostatně hospodaří. Má realistické plány do budoucnosti. Volný čas tráví sám nebo s přáteli, jen výjimečně s rodiči. Přesto mu na jeho rodině záleží. Ve vztahu k opačnému pohlaví má tendenci k dlouhodobějším vztahům.

Dvacátník má často velice optimistické naděje, o které usiluje. Je klidnější a vyrovnanější než adolescent. Co se týká pracovního a společenského uplatnění, dvacátník má velkou šanci dostat se na vrchol, zejména pokud se tato práce týká spíše tělesné síly, rychlosti a výdrže. Musí se ovšem neustále něčemu novému učit a sbírat zkušenosti.

Podle Eriksona (1999) má po nalezení vlastní identity mladý dospělý touhu prožívat intimitu. Intimita se realizuje především v milostném vztahu. Pokud mladý dospělý dobře zvládne konflikt intimity a izolace, může získat základní ctnost, kterou je láska, jako „vzájemnost zralého odevzdání“ (Erikson, 1999, str.69). Izolace, jako antiteze k intimitě, je obava, že zůstanu sám, izolován. Zdravá intimita znamená prožívání tělesné a duševní něhy, sebeotevření a důvěry, prožívání vzájemné úcty a respektu, pravdivé poznání sebe sama i partnera, poznání vlastních citů, uskutečňování společného díla a plánů, prožívání hravosti a tvořivosti a schopnosti obdivovat a žasnout. Intimitu lze prožívat i v izosexuálních vztazích, v důvěrném přátelství. V období mladé dospělosti jsou uzavírána první manželství, díky nimž opouští mladí svou původní rodinu a zakládají novou. Mívají první děti, ale také se čím dál tím častěji v tomto samém období poprvé rozvádí. (Říčan, 2004)

2.1.3. Nedostatečné uspokojování potřeb a neadekvátní plnění vývojových úkolů mladých lidí bez domova

Jak píše Vágnerová (2004, str.751): „bezdomovci mívají odlišné a častěji neuspokojené potřeby.“ Nemají dostatečné možnosti uskutečňovat ani svoje základní životní potřeby. A pokud nemají naplněné základní potřeby, není pro ně dost možné naplňovat další. Bezdomovec má sníženou potřebu získávání nových zkušeností. Jeho potřeba emoční vazby také nemůže být dostatečně uspokojena, lidé na ulici většinou žádné významné citové vztahy nemají. Člověk bez domova žije v neustálé blízkosti reálného nebezpečí, nemá jistotu a bezpečí, které většinová společnost prožívá v existenci domova. Potřeba seberealizace bývá u člověka bez domova potlačena nebo úplně schází, podobně jako potřeba otevřené budoucnosti. Stejně tak, jako mají bezdomovci nenaplněné potřeby v důsledku nepříznivých životních podmínek, je více méně logické, že ani vývojové úkoly tak, jak jsou dané pro období adolescence a mladé dospělosti, nebudou moci být na ulici, jakožto v extrémních životních podmínkách, adekvátně naplňovány.

V sociální práci s mladými lidmi bez domova jde především o to, aby byla na nejnižší možnou míru snížena rizika, která jsou spojena s pobytem na ulici, a která by bránila návratu do normální společnosti. Jde o dosažení co nejlepších podmínek pro klientův život na ulici a

snahu o to, aby pobyt na ulici na klientovi nezanechal příliš velké negativní následky a aby po návratu do normální společnosti mohl jeho psychosociální vývoj dál zdravě pokračovat.

Pro mladé lidi bez domova je příznačné, že odmítají vstoupit do dospělého života, nebo toho nejsou schopni a zůstávají stále v tzv. adolescentním moratoriu, o kterém píše Erikson. Potom i v pětadvaceti letech mohou stagnovat v období adolescence a ještě po dlouhou dobu se nemusí stát dospělými. Také se u nich častěji objevuje rizikové chování, které graduje do delikventního až kriminálního chování. Velkým problémem také může být, že v období adolescence nenaleznou smysl života. Zažívat smysl je totiž základní lidskou potřebou, která musí být naplněna. Když není u jedince tato potřeba naplněna, nazývá to Frankl (1997) existenciální frustrací. Existenciální frustrace vzniká tehdy, když člověk pochybuje o smyslu své existence, a „za určitých okolností se může stát patogenní a vést k neuróze nebo depresi se suicidálními tendencemi.“ (Kratochvíl, 1997, str.94)

2.2. Prostředí, ze kterého mladí lidé bez domova přichází

2.2.1. Dysfunkční původní rodina

Vágnerová (2004) uvádí, že dítě, které vyrůstá v dysfunkční rodině, nemá pravděpodobně naplněné některé důležité potřeby a rodina se pro něj potom stává spíše zdrojem zátěže. Jeho zdravý vývoj může být narušen, některé potřebné pozitivní zkušenosti mu mohou chybět a naopak přebývat některé negativní. Rodina, do které se dítě narodí, mu zprostředkovává pohled na svět, v rodině by také dítě mělo získat pocit základní důvěry. Zdravá rodina poskytuje dítěti přiměřené množství podnětů, dítě se zde rozvíjí a získává pohled na sebe samo, ve zdravém rodinném prostředí si může dítě vybudovat zdravou sebedůvěru a zažívat pocit bezpečí a jistoty. V některých rodinách ovšem tyto skutečnosti nejsou naplňovány. Ne každý má předpoklad k tomu být dobrým rodičem a to se v některých rodinách může různým způsobem projevit. Mezi dysfunkční rodiny se řadí ty, ve kterých je dítě zanedbáváno, týráno, nebo sexuálně zneužíváno, ve kterých se rodiče chovají společností odmítaným a nepřijatelným způsobem. Děti, které vyrůstaly v dysfunkčních rodinách, a tak mají mnoho těžkých zkušeností, jsou rodinou poznamenané, mohou být deprivované nebo subdeprivované. Přičemž subdeprivace dítěte je mírnější deprivace a je obtížněji identifikovatelná. Subdeprivace je stav, do kterého se dostávají děti z rodin, které jsou jen

částečně dysfunkční, jež plní některé své povinnosti velmi dobře a ty, které neplní, nejsou okolím snadno rozpoznatelné. To se děje například u dětí, které jsou dobře materiálně zajištěny, ale nemají dostatek péče v oblasti emocí, kde mohou strádat. Neschopnost rodiče své dítě akceptovat, neochota porozumět jeho potřebám, nebo nevěnování mu pozornosti a času může mít těžké důsledky na rozvoji osobnosti dítěte a jeho sociální adaptaci. Děti, které jsou vystaveny těmto zkušenostem, jsou méně odolné vůči nemocem, mívají více úrazů. Ve společnosti tyto děti neprospívají, nejsou oblíbené v kolektivu a také mají horší školní prospěch. Jsou výbušnější a mají tendence reagovat zlostně a hůře se adaptují na obtížnější situace, ve kterých snáze selhávají. Důsledky psychické deprivace a subdeprivace se mohou projevit i v dospělosti a to problémy v různých oblastech. V profesním uplatnění, partnerské i rodičovské roli a obecné sociální adaptaci.

Velká část klientů pochází z rodin, které jsou nějakým způsobem dysfunkční. Hradecký (1996, str.33) uvádí, že „mezi bezdomovci, kteří vyhledávají pomoc u pražského hlavního nádraží, je kolem 80% osob poznamenaných v dětství krizí rodiny“. Z výzkumu Dizdarevič a Šloufová (2009) vyšlo, že skoro polovina rodičů dotazovaných klientů měla problém s alkoholem a 20% z nich byla ohrožena bezdomovectvím. Většina rodičů dotazovaných (příp. těch, kdo dotazované vychovávali) byla verbálně, ale často také brachiálně agresivních. Více než polovina klientů také uvádí, že když ještě žili s rodinou, utíkali někdy na více dní z domova.

2.2.2. Ústavní výchova

Významný počet zjevných i skrytých bezdomovců se rekrutuje z odchovanců dětských domovů, dětských domovů se školou, výchovných ústavů, diagnostických ústavů, případně pěstounské péče. Z výzkumu v rámci projektu „Boj proti sociálnímu vyloučení mladé bezdomovecké populace“ vzešlo, že 24% dotázaných prošlo dětským domovem nebo pěstounskou péčí. Mezi 12. a 16. rokem věku narůstá počet těch, kteří pobývali v diagnostickém nebo výchovném ústavu. V 18 letech všichni respondenti institucionální péči opustili. (Dizdarevič, Šloufová, 2009)

Mladí lidé po dovršení 18 let odchází z ústavních zařízení často nepřipraveni na samostatný život. Chybí jim vzdělání, kvalifikace, nemají žádné zázemí, nemohou očekávat pomoc od rodiny, nejsou materiálně zajištěni a nedokážou si udržet práci, protože nemají pracovní návyky. Jako osobnosti jsou často celkově nevyzrálé, nemají dostatečně rozvinuté sociální kompetence pro řešení zátěžových životních situací. A mají také problémy s navazováním partnerských vztahů a zakládáním rodiny. Z těchto důvodů jim hrozí sociální vyloučení i v extrémní formě bezdomovectví.(Hradecký, 2007) Po 18. roce věku, pokud se klient soustavně nepřipravuje na budoucí povolání (déle nestuduje), je propuštěn z ústavního zařízení. Při odchodu klienta z ústavního zařízení, mu může ředitel zařízení poskytnout finanční pomoc do výše patnácti tisíc Kč. Šest měsíců před odchodem z ústavní péče, má klient právo navštívit sociálního kurátora a pracovat s ním na přípravě samostatného života mimo ústavní zařízení. Dříve bylo výše uvedené veškerou pomocí dětem opouštějícím ústavní zařízení. V současné době se jim věnuje v rámci sociální práce více pozornosti. Lišková (2008) ve své diplomové práci srovnává situaci mladých lidí opouštějících zařízení ústavní péče se situací lidí s pozdními následky psychické deprivace a uvádí popis Langmeiera a Matějčka: „Pozdní následky psychické deprivace se projevují zejména nízkou společenskou kompetencí, nízkou úrovní školního vzdělání a následného zaměstnání v poměru ke skutečné inteligenci, nízkým skórem sociální inteligence. Děti z dětských domovů, které v ústavním prostředí prožily podstatnou část svého života, pak v dospělosti obtížně navazují partnerské vztahy, bývají svobodní nebo rozvedení, mají problémy s láskou, v sexuálních vztazích vykazují vysokou nespokojenost s dosavadním životem. Samy pak zpravidla nezvládají rodičovskou roli. Objevuje se i vysoká četnost kriminality a její recidivy. Systém odměn a trestů vede k účelovému chování, což brání rozvoji svědomí jako zábrany před špatným chováním. Osoby, které byly v péči dětských domovů, vykazují agresivitu a hostilitu, která není doprovázena úzkostí a tenzí jako u normálně vychovaných osob. Typická je emoční nezralost a plochost, chudoba a mělkost citových vztahů k lidem.“

Tuto skutečnost začali odborníci brát na zřetel a pracovat s ní až mnohem později, než kdy byla takto popsána. Teprve v první polovině devadesátých let dvacátého století začala vznikat zařízení typu domu na půl cesty. Mladí lidé opouštějící ústavní zařízení se musí vyrovnat s tím, že o ně již nikdo po dvacet čtyři hodin denně nepečuje, a proto se musí postavit na vlastní nohy. V domech na půl cesty k tomu mají příležitost, příležitost plynulejšího přechodu do samostatného života. Musí se zde o sebe již starat sami, ale jsou v kolektivu, na který jsou

zvyklí, mohou vše konzultovat se sociálními pracovníky či vychovateli, mohou poznat v chráněném prostředí, co obnáší samostatný život. Mladí dospělí, kteří odchází z dětských domovů, nejsou připraveni na to, že mají naráz k dispozici relativně velkou peněžní částku. V domu na půl cesty jsou pracovníci, kteří jim radí a učí je, jak s penězi hospodařit, jak třeba i spořit. Ve své praxi se setkávám s mladými lidmi, kteří přišli z dětských domovů a dovednost zacházet s financemi nemají. V ten samý den, co dostanou výplatu, jsou schopni ji celou utratit a nepřemýšlí nad tím, že nebudou mít celý další měsíc z čeho žít. Pracovníci domu na půl cesty jim také mohou pomoci naučit se starat o domácnost a získat potřebné dovednosti k hledání a udržení si zaměstnání.

Po roce 1992 začaly být v České republice zřizovány první domy na půl cesty, které měly za cíl vést klienty k samostatnosti. Domy na půl cesty by měly poskytovat zároveň bydlení a sociální trénink zaměřený na rozvoj psychosociálních dovedností a dalších schopností klienta, které potřebuje pro samostatný a odpovědný život. Také nabízí pomoc při hledání zaměstnání a následného bydlení, nabízí služby základního sociálního poradenství a pomoc při vyřizování sociálních dávek nebo asistenci při zaevidování na úřadech práce. „V České republice funguje v současné době zhruba 25 domů na půli cesty. Jejich zakladateli jsou nejrůznější neziskové organizace, charita, ale i sdružení pěstounských rodin.“ (Lišková, 2008, str.97)

Vedle domů na půl cesty fungují ještě tzv. startovací byty, které zřizují konkrétní neziskové organizace a navíc je v nich k ubytování ještě poskytována asistence nebo jiné potřebné sociální služby pro mladé klienty, kteří ústavní výchovu opustili. Další příklad projektu, který se snaží připravit děti z dětských domovů na samostatný život, se zaměřuje na práci s dětmi, které ještě v dětských domovech jsou a budou je opouštět v horizontu dvou let. Tento projekt se jmenuje Sos18 a úspěšně jej realizuje občanské sdružení Vhled již po čtyři roky. Podobné projekty v současné době organizují i Rozmarýna o.p.s., občanské sdružení DOM, nadace Táta a máma nebo Letní dům. Rozmarýna o.p.s. má také projekt tréninkového zaměstnání pro tuto cílovou skupinu. Tyto formy pomoci jsou velmi dobré, ale nemají dostatečnou kapacitu a jsou poskytovány spíše na bázi dobrovolnosti. Neexistuje povinnost státu postarat se tímto způsobem o mladé dospělé, kteří ústavní zařízení opouští.

2.2.3. Vazba, výkon trestu

Několik klientů Nízkoprahového denního centra Naděje pro mladé dospělé do 26 let jsou také osoby po propuštění z věznic nebo vazebních věznic. Bylo proti nim vedeno trestní řízení a tak jim byla nařízena vazba, nebo byli odsouzeni k výkonu trestu odnětí svobody. Pro klienty, kteří strávili delší dobu ve věznicích, je někdy obtížné vracet se k normálnímu způsobu života. Tito klienti mohli ztratit zázemí, domov, buď proto, že nemohli být díky odloučení se svou rodinou v takovém kontaktu, jaký byl potřeba, aby jejich vazby zůstaly zachovány, nebo je také mohla rodina vědomě odmítnout. Takoví klienti mají zhoršený přístup na trh práce, se zápisem v trestním rejstříku o ně nemají zaměstnavatelé zájem, a to ani v případě nenáročných pracovních pozic. Je zde také nebezpečí, že klienti ve výkonu trestu nebo ve vazbě podlehlí tzv. prizonizaci.

Prizonizace je adaptace na život ve vězení, kdy si vězeň zvyká na vysoce organizovaný způsob života a přizpůsobuje se mu. To vede ke ztrátě aktivity až k apatii. Trestaný se odnaučí rozhodovat a zůstane tak závislý na rozhodování jiných nebo na náhodných impulzech. Osobnost dlouhodobě trestaného takto v mnoha složkách degraduje. Tomuto procesu se říká institucionalizace. Vedle institucionalizace je složkou prizonizace také ideologizace. To znamená, že vězeň přijímá normy a pravidla vězeňského prostředí. (Vágnerová, 2004)

Hradecký (2007, str.39) uvádí, že zvláště „u odsouzených mladistvých hrozí riziko stagnace socializace v oblasti sociálních kompetencí a získávání pracovních návyků“. Proto je pro mladé lidi přicházející z výkonu trestu velice těžké udržet si práci. Návrat z vězení je obtížné období a ne každý je schopen jím úspěšně projít, neskončit v izolaci, ale adaptovat se na nové podmínky a znovu se zapojit do života v normální společnosti a odmítnout kariéru kriminálního recidivisty.

2.2.4. Jiné prostředí

Významná část klientů přišla na ulici a do nízkoprahového denního centra z jednoho nebo postupně i z více prostředí, která byla popsána v předchozích třech oddílech. Stává se ale také, že se na ulici dostane i mladý člověk, který vyrůstal v dobrých podmínkách, jeho primární

rodina byla funkční a zároveň neměl žádné výrazné predispozice k tomu, aby skončil tam, kde skončil. Znamé spojení: „může se to stát každému“, je zde na místě. Někdy stačí, aby přišla do života mladého člověka jedna větší krize, na kterou není dostatečně připraven, a tak se s ní nedokáže vyrovnat, začne ji řešit například drogami a dostane se do začarovaného kruhu závislosti, ze kterého je velice obtížné dostat se ven. Někdy v příběhu mladého člověka bez domova nemusí hrát roli ani drogy. Může to být pouze chybějící sociální zázemí v období, ve kterém se klient ocitne v životní krizi. Nebo může mít mladý člověk v něčem omezené kompetence, může být v něčem fyzicky nebo psychicky hendikepován. Většinou je to ale kombinace různých zátěží, která vede nakonec ke generalizovanému psychosociálnímu selhání, jakým je bezdomovectví.

2.3. Nejčastější problémy, které mladí lidé bez domova v Nízkoprahovém denním centru řeší

Bydlení

Z výzkumu Faldynové a Orgoníkové vzešlo, že prioritami lidí bez domova, a to mužů i žen, je „získání vlastního bydlení“ (91 % mužů a 97,6 % žen). (Faldynová, Orgoníková. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2006, str.50) Z výzkumu v rámci evropského projektu „Boj proti sociálnímu vyloučení mladé bezdomovecké populace“ (Dizdarevič, Šloufová, 2009), ve kterém byli dotazováni speciálně lidé bez domova ve věku od 18 do 25 let, vyplynulo, že celých 67 % klientů mělo zájem vrátit se domů k rodině, ale ze subjektivních nebo objektivních důvodů to nebylo možné.

Mladí lidé bez domova rádi používají spojení, že „spí na squattu“ a někteří se i sami řadí do skupiny squatterů kvůli tomu, že to zní lépe. Takto se ale pojmenovávají chybně. Squatting je životní styl, který si squatteři vybrali dobrovolně. A naprostá většina našich klientů squatteři nejsou. Squatteři mají kde bydlet, ale nechtějí, vybrali si squatt. Naši klienti většinou nemají na vybranou, protože na regulární ubytování nedosáhnou. Squattem nejčastěji myslí vybydlené domy, staré garáže, neužívané nádražní domky, sklepy, přístřešky nebo zahradní boudy, které nemají právo obývat. V některých případech se klienti domluví s majiteli nemovitostí a ti jim za malou úplatu povolí tam přespávat. Někteří klienti také přespávají u

svých známých ve sklepě a ti je třeba nechají i využívat jejich sociální zařízení. Klienti většinou střídají místa, kde přespávají, protože mívají problémy s vlastníky objektů, kde pobývají, někdy s policií, a ani u přátel většinou nemohou zůstat déle než omezenou dobu. Pro zajištění adekvátního ubytování nemají dostatečné množství financí. Komerční ubytovny jsou dnes někdy i dražší než podnájmy. Co se týká ubytoven, mají zde velmi často problém se zvířaty, které bezdomovci mívají jako společníky. Na ubytovnách, až na výjimky, psy nepovolují. Psi je doprovází všude, v jejich blízkosti se mohou cítit bezpečněji a zároveň uspokojují jejich potřebu citové vazby, jsou pro ně velice důležití. A tak je pro klienty nepřijatelné svá zvířata opustit. Klientům, kteří mají i přes takováto omezení, o ubytovny zájem, může s jejich hledáním pomoci sociální pracovník v nízkoprahovém denním centru. Sociální pracovník má k dispozici stále aktualizovaný seznam těchto ubytoven, ve kterém je možno nalézt i ceny za ubytování. Klientům je také možno nabídnout služby nocleháren, nebo azylových domů jak Naděje, tak jiných neziskových organizací, ve kterých ovšem platí podobná pravidla jako na komerčních ubytovnách. Podmínkou využívání služeb je to, že klient přichází na noclehárnu nebo azyl ve střízlivém stavu a ani v budově nesmí užívat alkohol nebo drogy. Zároveň i ubytování poskytnuté v noclehárnách či azylových domech je zpoplatněno. Toto ubytování je výrazně levnější než komerční ubytovny, příspěvky na ubytování se pohybují mezi 20 až 100 Kč, ale i tak na ně nemůže dosáhnout každý. Někteří klienti nemají problém si peníze vyžebrot, nebo je ukrást, pro některé je to nepřipustné. Problém s bydlením je samozřejmě ještě závažnější v zimních měsících.

Každý občan České republiky (nad 15 let věku, nebo jeho zákonný zástupce) je podle zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech povinen hlásit na příslušném úřadě místo svého trvalého pobytu. Trvalý pobyt je údaj, který je vyznačen v občanském průkazu a je uváděn na mnoha místech, zejména při jednání s úřady. Na místo trvalého pobytu je vázáno plno náležitostí, zejména vyřizování osobních dokladů, možnost využívat služeb úřadu práce, podávání žádostí o dávky v hmotné nouzi i dávky státní sociální podpory. S trvalým pobytem se vážou dva potenciální problémy pro bezdomovce. V prvním případě se může stát, že se člověk bez domova zdržuje v jiné části republiky, než kde má uvedeno místo trvalého pobytu a pak je pro něj problém dostávat se třeba přes celou republiku bez financí na cestu do místa svého trvalého bydliště, aby si tam mohl konkrétní náležitosti vyřídit. V druhém případě, klient nemá žádné trvalé bydliště. To je možné řešit nahlášením trvalého pobytu na některém z městských úřadů. S trvalým bydlištěm je také spojeno zasílání pošty od úřadů, či jiných

institucí. Klienti Naděje o.s. si mohou nechat zasílat poštu na adresu nízkoprahových denních center, díky tomu se jejich komunikace s úřady velice zjednoduší. Naopak pro komunikaci s potenciálními zaměstnavateli je uvedená adresa nízkoprahového centra spíše překážkou. Stigmatizuje tím klienta před zaměstnavatelem a ten raději přijme člověka, který bydlí, než člověka, který je na ulici.

Osobní doklady

Na ulici je běžné, že je bezdomovec vícekrát a někdy i pravidelně okrádán. Okrást člověka spícího na lavičce se často jakoby přímo nabízí. A tak bezdomovec, který není neustále ve střehu, mnohokrát o svoje osobní věci přichází. Bývá okraden i o svůj občanský průkaz, který je jako občan povinen mít u sebe. Při krádeži občanského průkazu je potřeba, co nejdříve to hlásit na policii, při ztrátě stačí nahlášení na obecní úřad s rozšířenou působností. Mnoho klientů ovšem s policií nemá dobré zkušenosti, a proto z ní má oprávněný strach. Někdy žádné osobní zkušenosti s policií nemá, mohl například jen slyšet někoho vyprávět o špatném přístupu policistů k lidem bez domova, ale obě dvě situace dopadají ve výsledku stejně. Klient krádež občanského průkazu nenahlásí a tím rezignuje na veškeré další snažení o získání nového dokladu totožnosti. Proto je v rámci terénní sociální práce možné, aby pracovník doprovodil klienta jak na policejní stanici, tak na kterýkoliv obecní úřad obce s rozšířenou působností (nebo na kterýkoliv matriční úřad) a pomohl mu překonat strach z policie i úřadů. Klienti této možnosti hojně a rádi využívají. Vyřizování nového občanského průkazu trvá měsíc, proto je možné požádat o náhradní doklad totožnosti, který je vydán hned a je dva měsíce platný. Vyřízení nového občanského průkazu v případě ztráty nebo odcizení je za úplatu. Také je potřeba mít fotografie. Nízkoprahové denní centrum nabízí fotografování na občanské průkazy zdarma. A co se týká financí, ty je možné si za účelem zařízení nového dokladu totožnosti vydělat. Ve spolupráci s městskou částí Prahy 1 je možné zaměstnat klienta na úklidové práce v omezeném rozsahu, tak aby si práci vydělal danou částku, kterou potřebuje. Pro bezdomovce je velice dobré mít doklad totožnosti u sebe. Policie České republiky i Městská policie často klienty, kteří jsou nápadní svým vzhledem, legitimuje, požaduje od nich předložení občanských průkazů. Při odmítnutí prokázat svou totožnost strážníkovi, může být klient předveden na policejní stanici nebo pokutován.

Nezaměstnanost

Většina rozhovorů s lidmi bez domova se točí kolem práce. Klienti vidí nalezení bydlení a zaměstnání jako klíčové body v procesu svého návratu do společnosti. V některých rozhovorech dochází k tomu, že klienti mluví záměrně o tom, co si myslí, že od nich pracovník chce slyšet. Proto někdy vypráví, jak usilovně hledají práci, a čekají, že je za to pracovník ocení, i když je jasné, že nemluví pravdu. Potkala jsem se s klientem, který nás po určitou dobu přesvědčoval, že každý den od rána do noci pracuje na farmě za Prahou, a přitom jsme ho potkávali pravidelně nejméně dvakrát týdně v centru města. Tento klient si neuvědomoval, že zaměstnání není podmínkou pro to, aby od nás mohl dostat sociální službu a že by mu možná více pomohlo, kdyby s námi mluvil upřímně. Potom by se jistě mohlo lépe pracovat na jeho situaci.

Ve výzkumu v rámci projektu Boj proti sociálnímu vyloučení mladé bezdomovecké populace (Dizdarevič, Šloufová, 2009) se ukázalo, že mezi mladými lidmi bez domova bylo aktuálně nezaměstnaných 46% z dotázaných. Klienti mají ztížený přístup na trh práce, ale často mají i přehnaně vysoké nároky na práci, kterou jsou ochotni vykonávat. Někdy mají i zkreslené představy o svých dovednostech. Ve výzkumu Dizdarevič a Šloufová (2009) uvádí, že v 80% mají klienti problém sehnat práci dle své preference. Přitom sami nejsou schopni naplnit požadavky zaměstnavatelů, jsou nespolehliví, nemají disciplínu a pracovní návyky. Nemají dostatečné vzdělání, většina má jen základní vzdělání nebo vyučení bez maturity. Mají jiný denní režim než normální zaměstnanec, často žijí noční život, nemají dostatek spánku a tak nemohou podávat takový výkon jako zaměstnanci, kteří bydlí. Také se jim stává, že zaspí (někteří se ani nemají, jak vzbudit, nemají ani budík) a nepřijdou včas do práce. Klienti potřebují dostávat výplatu co nejdříve, nemohou na ni v některých případech čekat celý měsíc, to souvisí i s tím, že nedokážou hospodařit s penězi. Proto také raději pracují někde na černo a peníze si nechávají vyplatit na ruku a někdy i každý den. To se jim ale ne vždy vyplatí, když zaměstnavatel není spolehlivý a za odpracovanou práci jim vůbec nezaplatí. Klienti hodně využívají služeb nejrůznějších pracovních agentur nebo tzv. job klubů, které nabízejí poradenství při hledání zaměstnání. Pro kontaktování se s pracovní agenturou nebo zaměstnavatelem potřebují mobilní telefon, protože některé z agentur rozesílají nabídky práce právě formou textových zpráv. Někomu může přijít zvláštní, že většina našich klientů-bezdomovců mobilní telefon vlastní. To je ale v dnešní době pro možnost získání práce skutečně nezbytné, a kdo si nedokáže nějakým způsobem mobilní telefon pořídit, je silně

znevýhodněn. Další překážka, se kterou se klienti potýkají, je právo zaměstnavatele požadovat od nich výpis z trestního rejstříku. Klienti, kteří prošli nedávno výkonem trestu, jsou potom na pracovním trhu znevýhodňováni.

Mladí lidé bez domova mají oproti starším jiné problémy s hledáním zaměstnání z důvodu toho, že nemají zkušenosti a praxi ani pracovní návyky. Oproti starším klientům mají výhodu toho, že nemají tak často zdravotní hendikepy jako starší klienti. Organizace AKLUB Centrum vzdělávání a poradenství ve spolupráci se Sdružením azylových domů v roce 2005 realizovala dotazníkové šetření, ze kterého mimo jiné vzešla informace, že více než 50% mužů a 31,5% žen (klasických klientů) považuje za nejvýznamnější překážku, která jim brání získat zaměstnání, svůj špatný zdravotní stav. (Faldynová, Orgoníková. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2006, č.4)

Velice důležité pro lidi bez domova je, aby byli registrovaní na úřadu práce. Od toho se totiž odvíjí možnost získání podpory v nezaměstnanosti i možnost požádat o pomoc v hmotné nouzi. Ale i evidování se na úřadu práce je pro mnohé klienty problém. Musí totiž navštěvovat ten úřad práce, který je pro ně místně příslušný a to se opět jeví jako překážka pro lidi, kteří mají místo trvalého pobytu v jiné části republiky než v té, které v současnosti pobývají. Častou překážkou na cestě k registraci na úřadu práce je opět i absence osobních dokladů a také pouhá výmluva klientů, že jim sociální pracovnice stejně práci nenajdou, že si ji budou radši hledat sami, než aby trávili čas na úřadu. Ani získání podpory v nezaměstnanosti není samozřejmé, pro její přiznání je vedle evidence na úřadu práce nutné, aby klient v posledních třech letech vykonával nejméně 12 měsíců zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost. Což se také někdy ukazuje jako problém.

Nekompetentnost v hospodaření s penězi

Mnoho mladých lidí bez domova neumí šetřit. Většina z nich přišla z dětských domovů nebo diagnostických ústavů a tam je nikdo neučil, jak s penězi hospodařit. Když dostanou peníze, kupují si drahé oblečení, jídlo, drogy nebo alkohol. A na základní potřeby si pak v některých případech peníze půjčují, většinou od nebankovních společností, protože banky jim nepůjčí. Tyto společnosti půjčují za obrovské úroky a to klienti v situaci, kdy vidí pouze svoji akutní

potřebu získat peníze, neřeší. Nejsou schopni splácet ani své dluhy na sociálním a zdravotním pojištění. Raději dělají „mrtvé brouky“, nebo dluhy splácejí pomocí dalších úvěrů. Tím se jejich celkové dlužné částky vyšplhají velice vysoko. Často o tom nemají ani přehled, protože si nevyzvedávají poštu, pokud se nezdržují v trvalém bydlišti. Mnohokrát jim také hrozí exekuce. Z výzkumu Dizdarevič a Šloufové (2009) vzešlo, že dluhy má asi 80% mladé bezdomovecké populace.

Špatná orientace v systému pomoci

Mareš ve své práci Sociologie nerovnosti a chudoby (1999) píše, že velmi často dochází k nečerpání dávek z důvodu špatné sociální kompetence klientů, důsledkem komplikovanosti pravidel, která vymezují jak oprávněné osoby, tak i podmínky, za kterých lze uplatňovat tato oprávnění. Pro čerpání dávek je často potřeba vyplňovat složité a nepřehledné formuláře. Ty odrazují především klienty, kteří jsou málo vzdělaní a neumí zacházet s informacemi. Také je zde znatelná nechuť podrobovat se procedurám prokazování a kontrolování nároků na dávky a sociální kontrole. Mareš rozlišuje dvě formy sociální nekompetence, kterými jsou neznalost vlastních oprávnění a neznalost postupů.

Každý zletilý občan České republiky má ze zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, nárok na existenční minimum. Existenční minimum je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Existenční minimum se využívá při posuzování nároku na dávky pomoci v hmotné nouzi podle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Pro oprávnění na dávky pomoci v hmotné nouzi je podmínkou zaměstnání nebo evidování na úřadu práce.

Vztahy na ulici, narušené vztahy s původní rodinou

Vágnerová (2004, str.753) píše, že „vztahy bezdomovců s ostatními lidmi jsou velmi omezené. Významný je zejména nedostatek trvalejšího a hlubšího vztahu, převažují náhodné kontakty s podobnými lidmi. Jejich sdružování je obvykle účelové, vytvářejí jakési subkultury

(např. na nádražích). Vztahy v těchto skupinách však bývají povrchní a jsou dány sdílením určité situace, podobností role a sociálního statusu. Chybí v nich důvěra a jistota.“

Oproti klasickému (staršímu) klientovi, má mladý klient, pokud nepřišel z dětského domova, častěji ještě původní rodinu, na kterou by se mohl obrátit o pomoc. Ve většině případů jsou ale jeho vztahy s rodinou narušené. Mnoho klientů odešlo z domova právě kvůli špatným vztahům a různým nedorozuměním. Při dlouhodobější sociální práci s klientem se pozornost zaměřuje i na znovunavázání kontaktu a nápravu vztahů s rodinou, pokud je to možné.

Těhotenství, děti v kojeneckých ústavech a dětských domovech

26% dotazovaných mladých lidí bez domova ve výzkumu Dizdarevič a Šloufové (2009) uvádí, že mají jedno nebo více dětí. Přitom pouze 4% z nich žijí se svými dětmi společně. Přitom podle mého názoru, mají matky, které otěhotní na ulici, mnohem větší možnosti postavit se na vlastní nohy, pokud o to mají zájem. To ale jen v případě, že nemají problém s drogami. Existují pro ně azylové domy, ve kterých mohou být ubytovány už během těhotenství. Věnuje se jim také mnohem více pozornosti, než když dítě neměly.

Zdravotní potíže (žloutenka typu C, HIV pozitivita a jiné infekce, psychické nemoci)

Drtivá většina mladých lidí bez domova své zdravotní potíže nijak neléčí. Odpovídalo tak celých 87% klientů, kteří se zúčastnili výzkumu projektu Boj proti sociálnímu vyloučení mladé bezdomovecké populace (Dizdarevič, Šloufová, 2009). Dotazovaní klienti také uvedli, že asi polovina z nich má depresivní a úzkostné stavy a problémy se spánkem. Nejčastějšími zdravotními problémy všech klientů denních center jsou záněty horních cest dýchacích, vředy dolních končetin, impetigo, omrzliny, hypertenze, cévní onemocnění a psychické nemoci. Mladí lidé bez domova navíc mívají zdravotní obtíže, které souvisí s aplikací drog a jejich životním stylem. Mívají žloutenku typu C, někteří jsou nakaženi virem HIV.

Procházka ve své bakalářské práci zaměřené na práci s lidmi bez domova trpícími duševní poruchou píše o výzkumu „Dragomirecké, Kubisové a Anděla (2004), kteří pomocí dotazníkového šetření zkoumali míru výskytu psychických poruch u lidí bez domova.

...Zjistili, že depresivní a úzkostné příznaky se projevily u 21,3% mužů a 37,5% žen, psychotické příznaky se pak projevily u 7,1% mužů a 18,8% žen. ...Výsledky poukázaly na významně vyšší výskyt psychických poruch u lidí bez domova než u běžné populace. „Je otázkou, do jaké míry jsou symptomy duševní poruchy příčinou a do jaké důsledkem bezdomovectví; v literatuře se odhaduje podíl duševních poruch, které vznikly až následně jako důsledek nepříznivého způsobu života, na jednu třetinu z celkově zjištěné psychiatrické nemocnosti.““ (Procházka, 2009, str.21)

„Z hlediska rozlišení druhu psychického onemocnění a poruch jsou u nás nejvýznamněji zastoupeny závislosti (mimo citaci, údaj z grafu na té samé straně: závislosti jsou zastoupeny asi v 23%). Kromě toho, že u bezdomovců se závislostním chováním či závislostí se mohou skupiny látek, které jedinec užívá, měnit podle možnosti jejich získání, bývá často toto chování či onemocnění doprovázeno dalšími problémy. Dost často se jedná o komorbiditu jedné duševní nemoci či poruchy, kterou závislost, nejčastěji na alkoholu, doprovází.“ (Šupková, 2007, str.27)

Mladí lidé bez domova mají často problémy s marihuanou, pervitinem a heroinem, zkouší také jiné drogy jako třeba subutex nebo toluen. Starší bezdomovci oproti nim mívají více problémy s alkoholem než s drogami. Pokud se ptáme po roli, kterou závislost hraje v životě bezdomovce, může být jak příčinou, tak následkem bezdomovectví. Závislost také brání využívání sociálních služeb, všechny totiž (mimo terénní sociální práce) mají jako podmínku odběru služby střízlivost. Klientům – uživatelům drog jsou také k dispozici sociální služby kontaktních center.

Každý klient, který je občanem České republiky, má právo na lékařské ošetření. Každý občan je totiž povinně pojištěn a v každé době by mělo být pojistné za něj placeno. V případě, že občan studuje, pobírá důchod, nebo není zaměstnán, a přitom je zaevidován na úřadu práce, pojistné za něj platí stát. Pokud je zaměstnán, část pojistného za něj platí sám zaměstnavatel a část mu strhává z platu. Pokud ale není pravda ani jedno z toho, měl by si klient platit zdravotní pojištění sám. V případě že neplatí, vzniká mu na pojistném dluh. To ale neznamená, že už dále není pojištěn. Jiná situace je u klientů, kteří nejsou občany ČR, ti často pojištění nejsou. A tak zdravotnická zařízení nejsou povinna takové klienty ošetřit, pokud nejsou v ohrožení života. Klient, který je občanem ČR, může být také osvobozen od poplatků

ve zdravotnictví jako osoba v hmotné nouzi. Musí o tom ale doložit potvrzení, které vydávají pověřené obecní úřady nebo obecní úřady obcí s rozšířenou působností.

Hojně se ovšem vyskytují případy, kdy zdravotnické zařízení odmítne klienta ošetřit z důvodů, které uvádí Šupková (2007). Jsou jimi obtížná administrativa zařízení kvůli absenci dokladů klienta, ztížená komunikace s klientem nebo klientova nespolupráce či agresivita a pocit marné práce při pomoci klientovi, který poté stejně opět skončí na ulici. V Praze je v rámci Naděje o.s. ve středisku U Bulhara zřízena Ordinance praktického lékaře pro bezdomovce. Tato služba je klienty velice vítaná a využívána.

2.4. Specifika praxe sociální práce s mladými klienty

Život mladých na ulici je často jen epizoda, která netrvá dlouho. Více možností začlenit se do normální společnosti

Platí pravidlo, že čím déle je jedinec na ulici, tím se propast mezi ním a společností zvětšuje. Mgr. Peter Jurovatý (Sociální práce/Sociálna práca, 2006, č.4. Podle mého pracovního překladu ze slovenštiny.) zdůrazňuje to, jak délka pobytu na ulici výrazně ovlivňuje osobnost bezdomovce. Píše, že „čím delší dobu bezdomovectví trvá, tím větší má dopad na daného jedince, a to v různých oblastech. Tito lidé ztrácí pracovní schopnosti a tím i šanci se znovu zapojit do pracovního procesu. Objevují se u nich pocity nejistoty, každé ubytování, které si seženou, je jen dočasné. Je stále přítomna hrozba opětovného návratu na ulici. Dále se zvětšuje jejich sociální izolace, mají omezený kontakt s širší společností, ztrácí kontakt s příbuznými a známými. Stejně tak klesá jejich sebeúcta v závislosti na délce trvání a rozsahu bezdomovectví. Lidé bez domova ztrácí motivaci něco se svou situací dělat, stačí jim pouze přežívat, nemají žádné plány, očekávání od budoucnosti, od sebe ani od ostatních. Realitou je rozšíření zdravotních problémů, ať už nedostatkem jídla, tepla, ale i vlivem abúzu alkoholu, cigaret a následného vzniku závislosti. Po dobu pobytu na ulici, nemají možnost dodržovat ani základní hygienické zásady, dochází ke vzniku a prohlubování psychiatrické patologie. Žijí v sebeklamu, nepřipouští si možnost vlastního zavinění a uchylují se k bagatelizaci, zakrývání problémů, případně si vytvoří úplně novou teorii o tom, jak se na ulici dostali, a té věří. Bohužel se mění i osobnostní struktura, hodnotový žebříček, oslabují se kontrolní mechanismy chování. Do popředí se dostávají základní potřeby – jídlo, pití, teplo,

spánek, které nejsou dostatečně uspokojeny. Zvyšuje se deprivace z nedostatečně uspokojených potřeb. Postupně přijímají identitu bezdomovce a jejich šance na znovu zařazení do společnosti se časem snižuje, až se ani oni sami nechtějí vrátit do běžného života. Čím déle bezdomovectví trvá, tím větší dopad má na daného jedince, nové chování je víc zafixované, degradace osobnosti výraznější, motivace něco změnit nižší, přijetí identity bezdomovce větší. Při krátkodobém, náhlém bezdomovectví je důležité zaměřit se na zvládnutí situace, zátěže, šoku ze změny a pokusit se vzít danou situaci jako možný nový začátek, výzvu. Při celoživotním bezdomovectví jde o spolupráci zaměřenou zejména na základní životní potřeby.“

Důležitost skupiny (party) pro jednotlivce

Trávení času ve skupině nebo partě je pro mladé lidi bez domova mnohem důležitější než pro starší klienty. Může tomu tak být jak z toho důvodu, že většina z nich přišla na ulici z ústavních zařízení, kde žili ve výchovných (rodinných) skupinách, také z důvodu příslušnosti k věkové skupině, které je trávení času ve skupině přirozené. I pro mladé lidi, kteří přišli na ulici z dysfunkčních rodin, je skupina významná. „Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina důležitější než pro mladé lidi vyrůstající v rodinách, jež dětem poskytují přiměřenou míru podpory a vedle toho jim přiměřeně vytyčují meze dovoleného chování.“ (Matoušek, Kroftová, 1998, str.84)

Volný čas mladých lidí bez domova není většinou nijak strukturovaný, pokud nemají regulérní zaměstnání. V případě, že jsou k tomu ještě drogově závislí, většinu času jim zabere shánění financí na dávku, a potom i shánění samotné dávky. Droga není levná záležitost a mnohdy by si ji nemohl dovolit ani zaměstnaný člověk. Většina času závislého člověka se proto točí kolem drogy a na jiné činnosti už ho moc nezbývá. Pokud ale nějaký volný čas má, tráví ho většinou ve skupině lidí s podobným statutem, s ostatními lidmi bez domova, kteří jsou většinou také klienty Nízkoprahového denního centra pro mladé dospělé do 26 let. Ve výzkumu Dizdarevič a Šloufové (2009) 82% z dotazovaných mladých klientů uvedlo, že se ve volném čase pravidelně schází s kamarády nebo partou kamarádů.

S mladými lidmi bez domova se může lépe uskutečňovat skupinová práce. Důkazem toho byl projekt Nízkoprahového denního centra Bolzanova pro lidi bez domova od 18 do 26 let

s názvem Aktivity prevence kriminality v nízkoprahovém denním centru, který se uskutečnil v roce 2009 díky grantu městské části Prahy 1. V rámci tohoto projektu probíhala systematická terapeutická práce s mladými lidmi ve věku 18-26 let a jejich zapojování do aktivit, které měly podpořit jejich schopnosti a motivaci ke změně životního stylu. Mgr. Jakub Marek pracoval s klienty na tréninku jejich sociálních dovedností, řešení konfliktních situací a odhalování hlubších příčin jejich současné situace, to vše velice úspěšně formou práce ve skupině. Marek využíval klienty velice oblíbené ergoterapie, při níž zadával témata tvorby, kterými byly např. svoboda, dobro a zlo, nebo život na ulici. O těchto tématech moderoval i následné diskuze. Mimo tyto skupinové aktivity se klienti Nízkoprahového denního centra pro mladé dospělé do 26 let také zúčastňují mezinárodního fotbalového mistrovství pro lidi bez domova Homeless World Cup.

Mladí lidé bez domova dbají na svoji image

Mladým lidem bez domova mnohem více než starším klientům záleží na tom, jak vypadají. Snaží se dobře oblékat a udržovat se čistí. Je to jak z toho důvodu, že nejsou na ulici tak dlouhou dobu a ještě neztratili všechny hygienické návyky a nerezignovali na ně, tak z toho důvodu, že se nechtějí identifikovat s bezdomoveckou skupinou. Nebo také jednoduše proto, že jsou mladí a chtějí vypadat dobře, jejich vzhled je pro jejich sebevědomí důležitý. Chtějí se líbit a zároveň vypadat tak, aby dobře zapadli do skupiny, která udává styl oblékání, protože „nároky na konformitu ve vrstevnické skupině mládeže jsou obvykle vyšší než ve všech jiných skupinách.“(Matoušek, Kroftová, 1998, str.85) Oblíbenými hudebními a někdy i životními styly lidí bez domova je hip hop, punk, nebo techno a v rámci těchto stylů se i oblékají. Oblečení většinou kradou nebo získávají ze sociálního šatníku Nízkoprahového denního centra Bolzanova. Když ho zašpiní, musí ho vyhodit a zase získat nové, protože ho nemají kde prát. Někteří mladí bezdomovci jsou na ulici k nepoznání od ostatních mladých lidí. S významem, který dávají své image, souvisí i to, že raději používají spojení, že spí na squattu, než že spí na ulici. Velmi často od těchto mladých lidí slýcháme, že oni jsou na tom lépe, než ti „špinaví bezďáci“, kteří se o sebe nestarají, že oni ještě neklesli na takové dno. I když s těmito „špinavými“ spí na podobné matraci, udržují se čistí, což je velice důležité pro snadnější návrat do normální společnosti. Pokud tito klienti ještě nerezignovali na hygienu, mají mnohem větší šanci vzchopit se i v jiných oblastech života, vypovídá to i o jejich psychické kondici.

3. Nízkoprahové denní centrum pro mladé dospělé do 26 let

Naděje o.s.

3.1. Historie sociální práce v Naději o.s.

Naděje vznikla jako jedno z prvních občanských sdružení v naší zemi po listopadu 1989. Byla registrována 21. srpna 1990. Zrodila se z nadšení a touhy pomáhat, a tím v životě prakticky uplatňovat evangelium a šířit jej. Vznikla spontánně, bez předchozího plánování, bez peněz, pouze díky dobrovolné práci několika lidí. Vznik Naděje a její rozvoj je spojen se jmény Vlastimily a Ilji Hradeckých. Z počátečního nadšení pár jednotlivců vyrostla organizace, která dnes působí na mnoha místech celé České republiky. Od první praktické pomoci uprchlíkům se programy pomoci postupně rozšiřovaly na další skupiny potřebných lidí, od lidí bez domova, přes staré a opuštěné lidi, hendikepované, děti a mládež, až po národnostní menšiny a propuštěné vězně.

V současné době uskutečňuje Naděje několik programů. Jsou to programy pro rodiny, pro děti a mládež, pro lidi s postižením, pro seniory, integrační program, misijní program a program vzdělávání. Cílem organizace je poskytovat klientům kvalitní sociální služby na vysoké odborné úrovni a zároveň přinášet evangelium (křesťanskou zprávu o Ježíši Kristu). V praxi to znamená snahu vybudovat a provozovat síť služeb lidem v nouzi na křesťanských principech. Ve svých zařízeních i mimo ně poskytuje Naděje pomoc duchovní, morální, sociální, zdravotní, lékařskou, hygienickou, stravovací, ubytovací, hmotnou, právní, poradenskou, osvětovou, vzdělávací, výchovnou apod.

Ilja Hradecký jako zakladatel Naděje společně s dalšími také založil v roce 1992 Společnost pro rozvoj potravinových bank a o dva roky později Českou federaci potravinových bank. Česká Federace potravinových bank je občanské sdružení, které shromažďuje, skladuje a přiděluje potraviny humanitárním nebo charitativním organizacím, které poskytují potravinovou pomoc potřebným lidem. Většina potravin distribuovaných klientům Naděje pochází právě z potravinových bank. Potravinová pomoc provází činnosti Naděje od začátku a ve všech oblastech práce. Vychází se přitom z předpokladu, že potřeba stravy je jedna ze základních biologických potřeb, bez které není možné, nebo je velmi těžké, uspokojovat své další potřeby a pracovat na své nepříznivé situaci. (www.nadeje.cz, <http://potravinovabanka.cz>)

3.2. Integrovaný program Naděje o.s.

Součástí Integrovaného programu práce s lidmi bez domova jsou následující poskytované služby:

- terénní služby: terénní programy (streetwork, mobilní terénní práce),
- ambulantní služby: nízkoprahová denní centra, noclehárny,
- pobytové služby: azylové domy,
- posílení zaměstnatelnosti: job klub, vytváření pracovních příležitostí (veřejně prospěšné práce, veřejná služba, obecně prospěšné práce),
- zdravotní péče: ordinace praktického lékaře v Praze,
- duchovenská a pastorační péče,
- krizové služby: zejména zimní úkryty a noclehárny, potravinová pomoc,
- doplňkové služby: sociální jídelna, šatník.

(<http://www.nadeje.cz/index.php?q=node/127>)

3.2.1. Terénní sociální práce

Streetwork

Laická terénní práce byla vůbec prvním programem občanského sdružení Naděje. Terénní práci převážně mezi rumunskými uprchlíky, kteří pobývali na pražských nádražích, vykonávalo několik málo dobrovolníků. Náplní jejich práce byla potravinová pomoc a křesťanská pastorační péče. V dalším roce přesunula Naděje svoji činnost do uprchlických táborů a po jejím ukončení zpět do Prahy, kde začala uskutečňovat Integrovaný program ve svých střediscích. Původně byla tato střediska určena především uprchlíkům, ale postupně je začali navštěvovat i naši občané. Také z azylových ubytoven pro uprchlíky se postupně staly ubytovny pro občany ČR bez přístřeší. Terénní práce spadá do Integrovaného programu Naděje, který se dělí mezi práci v sociálně vyloučených lokalitách a práci s lidmi bez domova.

Jak již jsem se zmiňovala, na začátku byla terénní práce v Naději zabezpečována několika málo dobrovolníky. V průběhu let se terénní pracovníci profesionalizovali a jejich počet v terénních programech se různě obměňoval v závislosti na prostředcích, které byly pro terénní programy vyčleněny.

Cílem terénní sociální práce je minimalizace rizik životního stylu klientů především poskytováním základního sociálního poradenství. O naplnění tohoto cíle se terénní pracovníci snaží také úkony, kterými jsou především depistáž a monitoring, ale i dalšími metodami sociální práce. Depistáž spočívá v aktivním vyhledávání a kontaktování osob bez přístřeší tam, kde se zdržují. Monitoring znamená mapování nebo také získávání dostatečných znalostí o prostředí a lokalitách, kde klienti přebývají a shromažďování informací o skupinách, ve kterých se klienti pohybují.

Mobilní sociální služba

Dne 29.7.2008 převzala Naděje od Městské části Prahy 1 automobil, který nyní slouží jako mobilní sociální služba pro osoby bez přístřeší vyskytující se v městských částech Prahy 1, 4 a 5. Sociální služby poskytované v dodávkovém volkswagenu jsou klientům k dispozici ve stanovené dny a časy na pevných stanovištích. Automobil je vybaven tak, aby bylo možné v něm přepravovat stravu pro klienty. Většinou se v něm rozváží polévka, nebo čaj a chléb, či jiné potraviny z Potravinové banky, také čisté prádlo, obvazy nebo náplasti a vitamíny. Pokud je přítomen zdravotník, je uvnitř automobilu možné poskytnout i základní zdravotní ošetření, nejčastěji otevřených hnisajících ran, omrzlin nebo vředů. V závažných případech je možné klienta odvézt automobilem do zdravotnického zařízení. Klienti proto Mobilní sociální službu někdy nazývají „sanitkou“. Vedle ošetření a poskytnutí stravy je poskytováno také základní sociální poradenství.

<http://www.nadeje.cz/archiv/2008/zp/0729.pdf>

3.2.2. Noclehárny a azylové domy

Služby nocleháren a azylového domu zprostředkovávají sociální pracovníci v denních centrech. Noclehárny pod pražskou Nadějí o.s. jsou určeny jen pro muže, kteří navíc nepotřebují zvláštní péči z důvodu zhoršeného zdravotního stavu a jsou tedy soběstační, netrpí akutním infekčním onemocněním a dodržují domácí řád noclehárny. Poskytují přenocování a hygienické zázemí osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou

bydlení a zároveň základní sociální poradenství pro řešení jejich situace. Klient na noclehárnu přichází v 19:30 a musí ji opět opustit v 6:30 ráno.

Azylové domy Naděje jsou zřízeny jak pro muže, tak ženy a jeden azylový dům je zřízen speciálně pro osoby pobírající starobní nebo invalidní důchod. Ovšem stejně tak, jako u nocleháren, jsou služby azylových domů určeny pouze těm klientům, kteří nepotřebují zvláštní péči z důvodu zhoršeného zdravotního stavu, a od lékaře v denním centru jim bylo vystaveno potvrzení o jejich zdravotním stavu, který nevyklučuje pobyt v azylovém domě. Azylové domy mají nepřetržitý provoz, poskytují ubytování (nejdéle po dobu jednoho roku), sociální poradenství, umožnění přípravy teplé stravy, potravinovou pomoc, možnost praní osobního prádla, psychologické poradenství a křesťanskou duchovní službu. Cílem zařízení je podpořit klienta v řešení jeho nepříznivé sociální situace poskytnutím ubytování a sociálního poradenství v problémech týkajících se zaměstnání, obnovení vztahů v klientově přirozeném prostředí a nalezení vlastního bydlení nebo nalezení jiného vhodného zařízení sociálních služeb. (www.nadeje.cz)

3.2.3. Nízkoprahová denní centra

Středisko U Bulhara

V roce 1992 bylo otevřeno první nízkoprahové denní centrum Naděje v ulici Bolzanova 5, které poskytovalo služby všem klientům bez domova od 18 let. V roce 1994 a 1995 se postupně rozšiřovaly prostory tohoto střediska, ve kterém fungovaly sociální služby a zároveň ordinace praktického lékaře po celou dobu až do září roku 2006, kdy zde byla ukončena nájemní smlouva. 31.října 2007 denní centrum Bolzanova 5 nahradilo nízkoprahové denní centrum U Bulhara (pod Severojižní magistrálou). (<http://nadeje.cz/vz/VZ2007s.pdf>; Hradecká, 2010)

Denní centrum U Bulhara je určeno klientům bez domova od 26 let. Základními službami, které poskytuje denní centrum U Bulhara, jsou poskytnutí informací o běžných občanských záležitostech a sociálních službách, poradenství v sociální oblasti, pomoc při vyřízení osobních dokladů, případně osobní doprovod při jednání s úřady, základní potravinová pomoc, hygienický servis (sprcha, holení, stříhání), výměna ošacení ze sbírek od občanů,

zprostředkování ubytování v zařízeních Naděje a dalších vhodných organizacích a nabídka komerčního ubytování, zprostředkování psychologické pomoci a křesťanské duchovní služby, zprostředkování návazných specializovaných služeb dle individuální potřeby. Součástí střediska U Bulhara je také ordinace praktického lékaře. Jeden den v týdnu je v denním centru pro klienty také možnost nechat se vyfotografovat na občanský průkaz. Všechny služby nabízené v nízkoprahovém denním centru jsou poskytovány zdarma na základě ústní smlouvy. Pouze pokud je klient registrován do ESIPu (Evidenčním systémem Integrovaného programu Naděje), podepisuje souhlas se zpracováním jeho osobních údajů.

Posláním nízkoprahového denního centra je pomáhat osobám v krizové nebo obtížné životní situaci, kterou nejsou schopny vyřešit vlastními silami. Denní centrum plní funkci místa prvního kontaktu, které nabízí uspokojení základních životních potřeb, a následně zajišťuje a zprostředkovává služby podporující stabilizaci jedince a jeho návrat k běžnému způsobu života. Cílem zařízení je, aby uživatelé měli zajištěny své základní potřeby (strava, hygiena, ošacení), měli vyřízené osobní doklady, získali základní informace pro další možná řešení své obtížné životní situace, byli méně ohroženi dalším sociálním propadem, obnovili své přirozené vztahy, získali zdroj příjmů, plnili své závazky a našli dočasné ubytování. Středisko U Bulhara denně navštíví v průměru více než 150 osob. Většina z nich dostane teplé jídlo, má možnost sprchy a výměny oděvů ze sociálního šatníku. Na rozhovor k sociálnímu pracovníkovi se denně dostane třicet až čtyřicet klientů. (www.nadeje.cz)

Středisko Bolzanova 7

Nízkoprahové denní centrum Bolzanova 7 bylo otevřeno roku 1997 jako středisko pomoci pro mladé lidi ohrožené sociálním vyloučením v blízkosti střediska Bolzanova 5. Z finančních důvodů byl provoz střediska pro mladé roku 2004 ukončen a do roku 2007 bylo součástí střediska v Bolzanově 5. V listopadu 2007 bylo opět otevřeno a funguje dosud. Nízkoprahové denní centrum pro mladé dospělé je jediné svého druhu v naší zemi. V České republice neexistuje žádné jiné denní centrum, které by se specializovalo na mladé lidi bez domova, a přitom je podle odhadů ve věkovém rozmezí 18-25 let jen v Praze a Brně přes šest set bezdomovců.

Cílovou skupinou tohoto zařízení jsou muži a ženy ve věku od 18 do 26 let v nepříznivé sociální situaci, kterou nejsou schopni řešit vlastními silami. Nepříznivou sociální situací je zejména ztráta bydlení, nezaměstnanost, potlačení základních práv a svobod, nedostatek prostředků pro běžný způsob života, návrat z výkonu trestu odnětí svobody a ústavní péče. Nízkoprahové denní centrum Bolzanova 7 nabízí stejné služby jako denní centrum U Bulhara (mimo focení na občanské průkazy). Ve středisku Bolzanova 7 je vždy přítomen alespoň jeden sociální pracovník, dva pracovníci v sociálních službách, kteří se starají o chod kuchyně, sprch a šatny a dva dny v týdnu psycholog.

Průměrný počet klientů, kteří využijí služby Nízkoprahového denního centra Bolzanova 7 za jeden den, se pohybuje v letních měsících kolem 30, přičemž každý z nich dostane teplé jídlo a asi 10 klientů využije sprchu a šatnu. V zimních měsících se průměrný počet návštěv denního centra zvyšuje i na 60 klientů, tím se zvyšuje využití sprchy a šatny. Za den se ale nestihne vykoupat více jak 15 klientů.

Na obou denních centrech Naděje v Praze funguje systém poukázek na vstup do středisek a odběr služeb. Tyto poukázky mohou být vypsány jako jednorázové nebo krátkodobé (na 5 dní). Systém poukázek je zaveden jak kvůli monitorování služby, tak kvůli motivování klientů, aby docházeli na konzultace za sociálním pracovníkem. Proto tyto poukázky na služby vypisují sami sociální pracovníci. Když chce klient odebrat stravu a ostatní služby, musí přijít za sociálním pracovníkem, který s ním vede rozhovor. V tomto rozhovoru se zajímá o jeho současnou situaci a problémy, se kterými by mu mohl pomoci. Sociální pracovník není povinen vydat klientovi poukázku v případě, kdy se zdá, že klient služby Naděje nepotřebuje, nepatří do cílové skupiny, pro kterou jsou služby Naděje určeny, nebo také v případě, kdy klient nespolupracuje. Toto odmítnutí poskytnutí služby může být také z kapacitních důvodů, zejména v azylových domech se tomu tak stává. (www.nadeje.cz)

4. Kazustiky

Pavel, 25 let

Klient využívá služby Nízkoprahového denního centra Naděje pro mladé dospělé do 26 let od listopadu roku 2009. Hned po narození byl umístěn v kojeneckém ústavu a poté v dětském domově, kde žil do svých šestnácti let. Potom studoval dva roky v Děčíně na středním odborném učilišti obor malíř-natěrač a bydlel tam na internátě. Po dvou letech přestoupil na střední odborné učiliště v Praze, kde školu dokončil a získal výuční list v oboru. Poté, co školu dokončil, musel opustit internát a neměl dost peněz na to, aby si zajistil normální bydlení. Přespával ze začátku u kamarádů, ti ho u sebe ale nemohli nechat bydlet dlouho. V té době už měl problémy s hazardními hrami a měkkými drogami, díky čemuž neměl peněz nikdy dostatek. Nebyl schopen platit si ubytovnu a tak začal spát na ulici. Postupně přespával různou dobu na noclehárně nebo v azylovém domě Naděje (kde měl neustále problémy s placením), také na noclehárně Armády Spásy a s přáteli na „squattu“. Několikrát si zkoušel najít podnájem, ale ani tady nebyl schopen platit nájemné. Klient svou situaci řešil půjčkami od přátel, ale tyto půjčky nemohl splácet. Poté si začal půjčovat peníze u nebankovních společností Provident a Cetelem, kde si dohromady vypůjčil přes padesát tisíc korun českých. Klient má příjem hlavně z příležitostných brigád, které mu dohodí přátelé, často jsou to nelegální práce. Několikrát měl pracovní smlouvu v Makru, Tesco, Kauflandu, kde dopňoval zboží, uklízel u McDonald's nebo v zimě zametal sníh pro městskou část Prahy 6. Z většiny zaměstnání ho po několika týdnech nebo měsících vyhodili, nebo odešel sám kvůli nevyhovujícím pracovním podmínkám. Klient je určitým způsobem omezen v práci kvůli drogám. Sám o sobě říká, že je (díky droze) nezodpovědný a flegmatický až apatický.

Před rokem a půl odjel pracovat do Birminghamu, kde bydlel u známých („cigánů“ – jak o nich sám klient mluví). Několik dní pracoval v továrně, ale kvůli tomu, že neuměl jazyk, musel práci skončit a vrátit se po třech měsících do Čech. Říká, že by tam chtěl znovu odjet, ale nejdřív se chce naučit jazyk. Po návratu z Anglie klient znovu neúspěšně hledal práci. Docházel do Job Klubu Ježek & čížek a byl registrován v pracovní agentuře. Byl skoro půl roku bez stálého zaměstnání a vadilo mu to, říkal, že se pak cítí méněcenný. Klient v rozhovoru o budoucnosti uváděl, že by si do deseti let rád našel vlastní bydlení a co nejdříve stálé zaměstnání.

Největším překážkou, která stála klientovi v cestě k zařazení se zpět do normální společnosti, bylo zřejmě jeho gamblerství. Mnohokrát o problému s hazardními hrami mluvil s psychologem v denním centru, sám to viděl jako problém, ale když mu byla ke konci minulého roku nabídnuta léčba, odmítl ji s tím, že situaci zvládne sám. Evidentně to ale nezvládal, byl schopen za jeden den v automatech vyhrát i prohrát třeba i deset tisíc. Pokud vyhrál, s výhrou neuměl hospodařit, buď ji využil k dalším hrám, nebo si za ní koupil oblečení či nový telefon a samozřejmě drogy. Pokaždé, když prohrál větší částku, se zdálo, že je rozhodnutý začít se léčit, ale pár dní potom už mluvil zase jinak. V dubnu, po jedné z větších proher klient přišel na středisko s tím, že se cítí „být na dně“, že ho mrzí, jak všechny zklamal a jak zklamal i sám sebe, protože si myslel, že tento svůj problém zvládne vyřešit sám, ale uvědomil si, že tomu tak není a nakonec se rozhodnul pro léčbu.

V dubnu tedy klient nastoupil na odvykací léčbu v Horních Beřkovicích. Naposledy navštívil nízkoprahové denní centrum na konci května, kdy dostal propustku a přišel nás informovat o tom, jak je v programu léčby spokojen a rozhodnutý vydržet asi ještě 3 měsíce do konce léčby, po propuštění pokračovat s ambulantním doléčováním a s gamblerstvím skončit.

Lenka, 24 let

Klientka vyrůstala s matkou a nevlastním otcem v malém městě na Moravě. V sedmnácti letech se s nevlastním otcem pohádala a přestěhovala se do Prahy za svým přítelem. S ním zde žila asi dva roky, mají spolu dvě děti. Po rozchodu s tímto přítelem se spolu s dětmi nastěhovala zpět do domácnosti ke své matce a nevlastnímu otci. Po nějaké době se ale s nevlastním otcem znovu nepohodla a z domu musela odejít, opět do Prahy, ale neměla už zde kde bydlet. Děti proto potom nechala v péči jejich otce (svého bývalého přítele). Klientka má základní vzdělání, učila se v oboru číšnice, ale školu nedokončila. Co se týká práce, dva roky byla zaměstnaná v pohostinství, poté pracovala asi tři roky jako obchodní zástupce na vlastní živnostenský list. V současné době je bez práce, zkoušela pracovat v zahradnictví, ale práce jí tam nevyhovovala.

Ze začátku klientka přespávala na noclehárně Hermes, potom si našla na ulici přítele a s ním spala „na squattu“. Služby nízkoprahového denního centra začala využívat v dubnu roku

2009, asi po dvou týdnech života na ulici. Klientka si po nějaké době rozhovorů se sociální pracovníci na toto téma zrušila živnostenský list v místě trvalého bydliště, ale na úřad práce se z nám neznámých důvodů registrovat odmítla. Občas navštěvovala v Praze jednu pracovní agenturu, ale více snahy o nalezení práce neprojevovala. Párkrát mluvila o tom, že zkoušela získat práci opět v pohostinství, ale že v tomto oboru nemá šanci práci najít, protože v současné době v Praze všude požadují znalost cizích jazyků.

Klientka velmi často mluvila o svých dvou synech, kterým je nyní 4 a 6 let, a které vychovává jejich otec spolu se svými dalšími dvěma dětmi z nového vztahu. Klientka měla zájem získat syny do své péče, ale byla si vědoma, že k tomu musí mít odpovídající bytové podmínky. Proto se s přítelem snažila najít byt. To se jim nakonec podařilo a spolu s dalším kamarádem v něm bydleli asi dva měsíce, ale nebyli schopni platit nájem, a tak se opět vrátili do squattu.

V lednu roku 2010, po devíti měsících využívání služeb Naděje, byla klientka upozorněna, že si za tuto dobu nebyla schopna najít práci a pokud se aspoň nezaregistruje na úřadu práce, dále jí služby nebudou poskytovány z důvodu absence jakékoliv její snahy. Na to klientka zareagovala a nejdříve se zaregistrovala na úřadu práce a poté v únoru dokonce sehnala práci na částečný úvazek jako dělnice. Naposledy klientka do nízkoprahového denního centra přišla v květnu 2010. Do této doby si udržela práci a byla na sebe za to pyšná. Také uvedla, že budou s přítelem nejspíš kupovat chatku v zahrádkářské kolonii. Od tohoto dne o ní ani o jejím příteli, který byl také klientem denního centra Bolzanova 7, nemáme žádné další zprávy.

Závěr

V této práci jsem se snažila popsat problém bezdomovectví, který zasahuje všechny oblasti života člověka. Ztratit domov totiž znamená víc než jen nemít střechu nad hlavou a lidé, kteří domov nemají, jsou toho důkazem. Mění se jejich potřeby, jejich cíle a přání, jejich každodenní činnosti a po delším pobytu na ulici i jejich osobnost. Bezdomovectví je komplexní problém, který vyžaduje komplexní řešení. V sociální práci je třeba postarat se o člověka v takovéto situaci po všech stránkách, o celou jeho osobnost, o jeho potřeby fyzické, psychické i sociální. I proto je práce s lidmi takto postiženými velice náročná.

V této práci jsem se snažila popsat klienty Nízkoprahového denního centra Naděje pro mladé dospělé do 26 let, jaké jsou jejich problémy, které řeší, jejich potřeby, které by měly být uspokojeny a úkoly a překážky, před kterými stojí a často je nedokážou překonávat bez pomoci. Práce s touto cílovou skupinou není snadná, je zde potřebná velká dávka empatie, odborných znalostí, pedagogických schopností a také umění odhadnout pravý čas pro využití autority a jindy zase přátelského rovnocenného přístupu. K práci s mladými bezdomovci je potřeba mít také zvláštní cit a porozumění pro ně a jejich způsob komunikace. Cílem celé sociální práce s mladými lidmi bez domova je snížení rizik spojených s pobytem na ulici, která by bránila návratu do normální společnosti, na nejnižší možnou míru. Předpokládá se, že mladí klienti denního centra tráví na ulici v průměru kratší období než klienti starší. Zejména z toho důvodu, že jsou schopni lépe se přizpůsobovat změnám v jejich životě, jsou v mnoha věcech flexibilnější. Pokud se s klientem začne pracovat co nejdříve od doby, kdy se na ulici dostal, je motivován ke změně, má snahu a je v této snaze podpořen, mnohem lépe se navrácí do normální společnosti než klient starší. Praxe tyto předpoklady potvrzuje. I když zatím neexistují žádné studie na toto téma, sama jsem si tuto skutečnost v praxi ověřila a tuto mou zkušenost také kolegové pracující s touto cílovou skupinou potvrzují. Za necelý rok své praxe jsem byla svědkem toho, jak se několik mladých lidí vzchopilo a postavilo na vlastní nohy a již služby denního centra nepotřebuje využívat.

Je důležité věnovat více pozornosti cílové skupině mladých bezdomovců, protože ve vývojových obdobích, kterými prochází, obdobích adolescence a mladé dospělosti, se stále ještě mnoho rozhoduje o významných faktorech, které budou ovlivňovat celý jejich další život. V období adolescence a mladé dospělosti se formuje mnoho dispozic, s kterými budou potom vstupovat do střední dospělosti a druhé poloviny života.

Ukazuje se jako potřebné poskytovat více pozornosti této cílové skupině. Především formou služeb, v rámci kterých bude možno nabídnout dlouhodobější a hlubší terapeutickou práci. Poskytovat služby, ve kterých půjde o nalezení a odstraňování primárních příčin toho, proč se klienti dostali do sociálního vyloučení, a práce na preventivních opatřeních, díky nimž by se už znovu do podobné situace dostat neměli. Na financování transparentních služeb, které fungují jako náprava důsledků nepříznivé sociální situace, se ale lépe shánějí finance, než na služby reintegrační, které jsou zaměřeny na takovéto řešení původních příčin aktuální situace. Práce na reintegraci klientů je totiž špatně vykazatelná. Když se ptáme po výsledcích této práce, nedají se často zjistit a už vůbec ne dokázat. Klient, který se dostane z ulice zpět do normální společnosti, nepotřebuje již vyhledávat služby organizace, a tak ukončí kontakt s pracovníky střediska. Nikdo ale nemůže vědět, zda se klient opravdu postavil na vlastní nohy a navrátil se do normální společnosti, nebo pouze odjel do jiného města, nebo zemřel.

V této práci jsem také chtěla opět poukázat na známé tvrzení, že prevence se vyplatí více než léčba, které stále není dostatečně reflektováno. V dětských domovech a jiných ústavních zařízeních vyrůstá velký počet dětí. Těm z nich, které opouštějí ústavní zařízení, je nutné poskytovat více podpory. Základem této prevence by měla být i podpora dysfunkčních rodin, a to zejména v práci s dětmi, které si odnášejí bolesti svých původních rodin do svých vlastních životů, a poté je předávají dalším generacím.

Seznam použité literatury

- ERIKSON, Erik. H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 128 s. 80-7106-291-X (brož.).
- FALDYNOVÁ, Zuzana; ORGONÍKOVÁ, Lenka. Dotazníkové šetření potřeb lidí bez domova v Moravskoslezském kraji. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2006. 4, s. 48-51. ISSN 1213-6204.
- FRANKL, Viktor. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. Brno: Cesta, 1997. 212 s. ISBN 80-85319-63-2 (brož.).
- HRADECKÁ, Martina. *Dvacet let Naděje*. Praha: Naděje, 2010. 68 s. ISBN 978-80-86451-17-6.
- HRADECKÝ, Ilja; HRADECKÁ, Vlastimila. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. 107 s. Dostupné z WWW: <<http://nadeje.cz/index.php?q=node/28>>. ISBN 80-902292-0-4.
- HRADECKÝ, Ilja. *Profily bezdomovství v České republice, Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé: tématická zpráva 2005*. Praha: Naděje, 2005a. 16 s. Dostupné z WWW: <<http://nadeje.cz/vz/pslvakj05cz.pdf>>.
- HRADECKÝ, Ilja. *Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2005: zpracovaná pro Evropskou observatoř bezdomovství*. Praha: Naděje, 2005b. 35 s. Dostupné z WWW: <<http://nadeje.cz/vz/pslvakj05cz.pdf>>.
- HRADECKÝ, Ilja a kol. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007. 50 s. Dostupné z WWW: <<http://nadeje.cz/index.php?q=node/28>>. ISBN 978-80-86451-13-8.
- JUROVATÝ, Peter. U člověka bez domova sa zvýrazňuje deprivácia z nedostatočne uspokojených potrieb. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2006. 4, s.36-39. ISSN 1213-6204.
- KLENOVSKÝ, Libor. *Terénna sociálna práca*. Bratislava : Občianske Združenie Sociálna práca, 2006, 97 s. ISBN 80-89185-18-5.
- KRATOCHVÍL, Stanislav. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál, 1997. 392 s. ISBN 80-7178-179-7.
- LANGMEIER, Josef; MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1963. str.42. LIŠKOVÁ, Kamila. *Dům na půl cesty - cesta k samostatnému životu*. Praha, 2008. 126 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd.

- LIŠKOVÁ, Kamila. *Dům na půl cesty - cesta k samostatnému životu*. Praha, 2008. 126 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd.
- MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. ISBN 80-85850-61-3 (brož.).
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.
- MATOUŠEK, Oldřich, a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007. 312 s. ISBN 978-80-7367-331-4 (váz.).
- MATOUŠEK, Oldřich; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. 335 s. ISBN 80-7178-226-2.
- PLACHÝ, Antonín. Nejsme připraveni na bezdomovectví celých rodin. *Sociální práce/Sociální práca*. 2006. 4. s.3-6. ISSN 1213-6204.
- PRŮDKOVÁ, Táňa; NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0
- PROCHÁZKA, Lukáš. *Přístup sociálních pracovníků k lidem bez domova trpící duševní poruchou*. Brno, 2008. 44 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7178-829-5(váz.).
- ŠAFÁŘOVÁ, Michaela. Rizikové chování v adolescenci. MACEK, Petr; SMÉKAL, Vladimír. *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister&Principal, 2002. 264 s. ISBN 80-85947-83-8.
- ŠUPKOVÁ, Danuše. *Zdravotní péče o bezdomovce*. Praha: Grada, 2007. 62 s. Dostupné z WWW: <<http://nadeje.cz/index.php?q=node/28>>. ISBN 978-80-247-2245-0
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3
- Zákon č.133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech
- Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách
- Zákon č.110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu
- Zákon č.111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zdroje z internetu

- DIZDAREVIČ, Selma Muhič, ŠLOUFOVÁ, Romana. *Boj proti sociálnímu vyloučení mladé bezdomovecké populace, dílčí zpráva projektu CSEYHP*. Praha: Katedra studií občanské společnosti FHS UK, 2009. Dostupné z WWW:
<http://www.fhs.cuni.cz/kos/index.php?option=com_content&task=view&id=90&Itemid=115> [cit. 2010-07-12]
- O'SULLIVAN, Eoin. Criminalizing People who are Homeless. *Homeless in Europe*. FEANTSA, 2007. Dostupné z WWW:
<http://www.feantsa.org/files/Month%20Publications/EN/EN_summer07_criminalisation.pdf> [cit. 2008-01-02]
- <http://www.nadeje.cz/archiv/2008/zp/0729.pdf> [cit. 2010-07-12]
- <http://www.nadeje.cz/index.php?q=node/127> [cit. 2010-07-12]
- <http://nadeje.cz/vz/VZ2007s.pdf> [cit. 2010-07-25]
- www.nadeje.cz [cit. 2010-07-25]
- www.potravinovabanka.cz [cit. 2010-07-25]
- http://www.lidovky.cz/janecek-chce-ghetta-pro-bezdomovce-d52-/ln_noviny.asp?c=A100628_000015_ln_noviny_sko&klic=237719&mes=100628_0 [cit. 2010-07-14]

Přílohy

Příloha č.1 Pozvánka do nízkoprahových denních center Naděje, kterou rozdávají terénní pracovníci osloveným klientům

+ **naděje**

TERÉNNÍ PRACOVNÍCI VÁS ZVOU DO STŘEDISEK NADĚJE

Posláním Naděje je praktické uplatňování evangelia v životě a jeho šíření. Cílem je vybudování a provozování sítě služeb lidem v nouzi na křesťanských principech.

„Pojďte ke mně všichni, kdo se namáháte a jste obtíženi břemeny a já vám dám odpočinutí.“ (Bible, Matouš 11, 28)

Naši cílovou skupinou jsou lidé bez domova, kteří strádají a nedokáží sami vyřešit svou situaci. Nebereme ohled na pohlaví, etnickou příslušnost, vyznání či sexuální orientaci.

Nabízíme následující základní služby:
hygiena, ošacení, potravinová pomoc, sociální a psychologické poradenství, duchovní služba a lékařská pomoc.
Uvedené služby jsou poskytovány zdarma na základě posouzení příslušných pracovníků.

NÍZKOPRAHOVÉ DENNÍ CENTRUM U BULHARA
Adresa: U Bulhara 46, Praha 2

Provozní doba v pracovních dnech:
PO-PÁ 9.00- 12.30, 13.30 – 16.30

Nízkoprahové denní centrum nabízí:

- Teplou stravu
- Hygienu
- Ošacení (dle možností šatníku)
- Focení na občanku ÚT 10.00, ČT 10.00 (zdarma)
- Rozhovor se sociálním pracovníkem (pomůže vám při ztrátě dokladů, při shánění bydlení a práce, při řešení vaší tíživé životní situace)

Přítomnost sociálního pracovníka během celé provozní doby

- Rozhovor s psychologem (pomůže vám, máte-li problém se vztahy, se závislostí, nebo zkrátka nezvládáte vaši současnou situaci)

Přítomnost psychologa:
PO, ST, PÁ 9.00-16.30

- Lékařské ošetření (pomůže vám při onemocnění nebo zranění, možnost vyřízení zdravotního průkazu)

Přítomnost lékaře:
PO, ST, ČT, PÁ: 8.30-13.30
ÚT: 13.00-18.00

Přítomnost zdravotní sestry:
PO, ST, ČT, PÁ: 8.30 -17.00
ÚT: 15.00-18.00

- Duchovní služby

Shromáždění: NEDĚLE od 17.00

NÍZKOPRAHOVÉ DENNÍ CENTRUM BOLZANOVA
(zaměřené na mladé lidi od 18 do 26 let)

Adresa: Bolzanova 7, Praha 1

Provozní doba v pracovních dnech:
PO, ST, PÁ 8.00-15.30
ÚT, ČT 13.00-20.30

Nízkoprahové denní centrum nabízí:

- Teplou stravu
- Hygienu
- Ošacení (dle možností šatníku)
- Rozhovor se sociálním pracovníkem (pomůže vám při ztrátě dokladů, při shánění bydlení a práce, při řešení vaší tíživé životní situace)

Přítomnost sociálního pracovníka během celé provozní doby

- Volno-časové a zájmové aktivity
- Rozhovor s psychologem (pomůže vám, máte-li problém se vztahy, se závislostí, nebo zkrátka nezvládáte vaši současnou situaci)

Přítomnost psychologa:
ÚT, ČT 13.00-20.30

- Duchovní služby

Biblické hodiny: ČT 18.30-20.00

Finanční pomoc neposkytujeme ani nepůjčujeme peníze.
Do středisek není povolen vstup pod vlivem návykových látek (alkohol, drogy), se zbraní nebo jinou nebezpečnou věcí. Jinak jste vítáni.
Rádi vás uvidíme a pomůžeme vám.

Příloha č.2 Leták Nízkoprahového denního centra pro mladé dospělé do 26 let Naděje

INTEGRAČNÍ PROGRAM NADĚJE

„Neboť jsem hladověl, a dali jste mi jíst, žíznil jsem, a dali jste mi pít, byl jsem na cestách, a ujali jste se mne, byl jsem nahý, a oblékli jste mě, byl jsem nemocen, a navštívili jste mě, byl jsem ve vězení, a přišli jste za mnou.“ (Bible)

Integrační program od počátku (rok 1990) pomáhá širokému okruhu lidí, kteří se nacházejí v různorodých nepříznivých životních situacích. Patří sem nejen lidé bez domova přežívající dlouhodobě na ulici, ale také mladí dospělí, kteří ztratili své základy, lidé, kteří se náhle ocitli bez bydlení včetně seniorů a také ti, kteří jsou bezdomovcům přímo či nepřímo ohroženi. Součástí Integračního programu jsou terénní, ambulantní a pobytové služby, které na sebe navazují a doplňují se podle individuálních potřeb svých uživatelů.

ZÁSADY POSKYTOVÁNÍ SLUŽEB

Základní zásady poskytování sociálních služeb - výňatek (plně znění je uveřejněno na webových stránkách NADĚJE): Cítit osobní svobodu a práva každého uživatele do té míry, aby zároveň nedocházelo k omezení svobody a práv druhých osob.

Chovat se ke každému uživateli vždy uctivě a s vědomím, že naše služby jsou určeny právě jemu. Vidět v něm svého bližního a přistupovat k němu laskavě, zdvořile, s láskou a s respektem. Vytvářet atmosféru důvěry a bezpečí.

Při poskytování služeb uživatele nediskriminovat (např. z hlediska vyznání, národnosti či osobní sympatie). Zachovávat profesionální mlčenlivost o skutečnostech týkajících se klienta.

POMÁHÁME LIDEM

MISIJNÍ PROGRAM

křesťanská duchovní péče a pastorační služba
šíření Bible a křesťanské literatury

PROGRAM PRO DĚTI A MLÁDEŽ

nízkoprahová zařízení pro děti a mládež
předškolní kluby
volnočasové aktivity dětí

PROGRAM PRO RODINY

podpora otevření rodiny
materské centrum

INTEGRAČNÍ PROGRAM

Práce s lidmi bez domova
terénní programy
nízkoprahová denní centra
noclehárny a azylové domy

Práce ve vyloučených lokalitách
sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
terénní programy a poradenství

PROGRAM PRO LIDI S HANDICÁPEM

domovy pro trvalý pobyt
denní a týdenní stacionáře
chráněné bydlení
sociálně terapeutické dílny

PROGRAM PRO SENIORY

pečovatelská služba a domácí péče
domy pokojného stáří
denní stacionáře
zdravotní péče

PROGRAM VZDĚLÁVÁNÍ

celoživotní profesní vzdělávání zaměstnanců

POMÁHEJTE S NÁMI

NADĚJE o.s.
K Brance 11/19e, 155 00 Praha 5
www.nadeje.cz

NADĚJE

pobočka Praha

Středisko Naděje Bolzanova
nízkoprahové denní centrum
pro mladé dospělé do 26 let

poslání zařízení

Středisko Naděje Bolzanova – nízkoprahové denní centrum je součástí Integračního programu Naděje, v rámci něhož je zařazeno mezi ambulantní služby. Jeho posláním je pomáhat mladým dospělým lidem v nepříznivé sociální situaci převážně spojené se ztrátou bydlení. Plní funkci místa prvního kontaktu, které nabízí uspokojení základních životních potřeb, a následně zajišťuje a zprostředkovává služby podporující stabilizaci jedince a jeho návrat k běžnému způsobu života.

cíle zařízení

Cílem zařízení je, aby uživatelé:

- měli zajištěny základní potřeby na dobu nezbytně nutnou (strava, hygiena, ošacení),
- získali základní informace a podporu při řešení nepříznivé sociální situace v oblastech:
- vyřízení osobních dokladů, zdravotního pojištění apod.,
- obnovení přirozených vztahů (rodina, přátelé, spolupracovníci),
- řešení závazků,
- získání zaměstnání nebo jiného legálního příjmu,
- nalezení ubytování (noclehárna, azylový dům, komerční ubytovna apod.).

cílová skupina

Do cílové skupiny patří muži a ženy ve věku od 18 do 26 let v nepříznivé sociální situaci převážně spojené se ztrátou bydlení, kterou nejsou schopni řešit vlastními silami.

Nepříznivou sociální situaci je zejména:

- ztráta bydlení,
- nejisté nebo nevyhovující bydlení,
- nezaměstnanost,
- nedostatek prostředků pro zajištění základních životních potřeb,
- vztahové problémy,
- návrat z výkonu trestu odnětí svobody a ústavní péče.

důvody k odmítnutí zájemce

Odmítnout uzavřít se zájemcem smlouvu o poskytnutí sociální služby v nízkoprahovém denním centru může pracovník z následujících důvodů:

- zájemce nespadá do cílové skupiny,
- nízkoprahové denní centrum požadovanou službu neposkytuje,
- nízkoprahové denní centrum nemá dostatečnou kapacitu,
- během předchozího pobytu byla zájemci ukončena služba z důvodů hrubého porušení Návštěvního řádu. Zároveň o uzavření nové smlouvy zájemce žádá v době kratší než šest měsíců od ukončení služby.

Situace, které okamžitě poskytnutí služby vylučují:

- zájemce je pod vlivem alkoholu a jiných omamných látek,
- zájemce se chová agresivně.

nabízené služby

V nízkoprahovém denním centru jsou nabízeny následující služby:

- sociální poradenství,
- potravinová pomoc,
- osobní hygiena,
- ošacení,
- psychologické poradenství,
- volnočasové a vzdělávací aktivity,
- křesťanská duchovní služba.

vstup do služby

Uzavření smlouvy o poskytnutí sociální služby probíhá ústní formou mezi zájemcem o službu a poskytovatelem. Zájemce se před uzavřením smlouvy seznámí s nabízenými službami a Návštěvním řádem střediska.

úhrada za poskytování služeb

Služby jsou poskytovány bez úhrady.

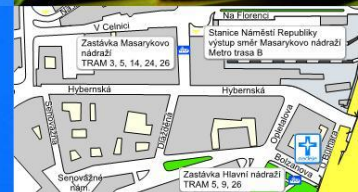
kapacita a provozní doba

Kapacita: okamžitá kapacita je 20 uživatelů,
denní kapacita je 50 uživatelů.
Provozní doba:
Po, St, Pá: 8:00–11:30, 12:30–15:30
Út, Čt: 13:00–16:30, 17:30–20:30

kontakt

Adresa: Bolzanova 7, 110 00 Praha 1
tel.: 222 243 434, e-mail: bolzanova.praha@nadeje.cz

Foto: © Jan Píerovský

Příloha č. 3

Jeden z výstupů aktivit vedených Mgr. Jakubem Markem v rámci projektu Aktivity prevence kriminality v nízkoprahovém denním centru pro mladé lidi bez domova. Autorkou je klientka Lenka, jejíž příběh je popsán v kapitole 5.

Bezdomovecké desatero

1. *Nikdy neklesni na úplné dno!*
2. *I když jsi na ulici, chod' čistý!*
3. *Nikomu nevěř!*
4. *Nezapomínej, že na ulici nemáš kamarády!*
5. *Nezačni podléhat ulici (drogám, alkoholu)!*
6. *V MHD jezdí zásadně na černo!*
7. *Bezdomovec neokrade Bezdomovce!*
8. *Bud' vždy ve střehu!*
9. *Doklady střež jako oko v hlavě!*
10. *Dostaň se co nejdřív z ulice!*